

GİRİŞ

Felsefenin bir bilgi etkinliği olduğu ve Aristoteles'in "her insan, doğal olarak bilmek ister" ifadesi dikkate alındığında felsefenin de bilgiyle başlaması gerektiği, yine doğal olarak anlaşılacaktır. Ancak bilgiye girmeden önce bu bilgiye ve bunun sonucu olan bilgiğe hazırlık mahiyetinde Felsefeye Giriş adıyla felsefeye başlamak, adet olmuştur.

FELSEFENİN TANIMLARI

Felsefe terimi önce Yunanca 'philosophia'dan çeviri çağlarında Arapçaya oradan da Türkçemize geçmiştir. Yunanca bir terim olan philosophia, iki ayrı kelimeden oluşmuş birleşik bir terimdir. Bunlardan ilki olan philo (filo) sevgi, sevmek; ikincisi olan sophia (sofia-sofya) ise hikmet, bilgelik demektir.

BİLGİ VE BİLGİ ÇEŞİTLERİ

Bilgi, en genel tanımıyla bilen (süje) ile bilinen (obje) arasındaki ilgidir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran niteliğinin bilgi olduğunu belirttiğimize göre bilginin objesi insandır. Objesi yani nesnesi ise evrendeki tüm varlıklardır. İnsan neyi bilmek isterse nesne yani bilgiye konu, o şey olur. Bu bazen bir ağaçtır, bazen bir nehirdir, bazen Tanrı'dır, bazen de insanın kendisidir. Eğer insan, kendini sorgulamak ve kendini bilip tanımak isterse bu kez hem süje hem de obje durumunda olur. Gündelik Bilgi Tecrübe yoluyla elde edilen bilgidir. Bir konuda birkaç defa aynı sonuçla karşılaştıktan sonra bir genelleme yapmaktır. Sözelimi bir bahçede ekili olan biberlerden birkaç tanesini yiyip acı olduklarını tadınca bahçedeki tüm biberlerin acı oldukları yargısına varmak gibi. Bilimsel Bilgi Bilim, insanın da içinde bulunduğu evrendeki tüm varlıkları, toplumu, olguları ve olayları, özel yöntemlerle inceleyen bir bilgi çeşididir. Bilimleri temelde teorik (formal) bilimler, pratik (doğa) bilimler ve insan bilimleri (sosyal bilimler) olmak üzere üç kısımda incelemek mümkündür. Formal bilimler, doğada var olmayıp yalnızca insan zihninde bulunan, duyuyla algılanamayan soyut kavramları ve zaman ve mekândan bağımsız olguları, deney yoluyla değil doğrudan akıl yoluyla tümdengelim (dedüksiyon) yöntemini kullanarak açıklamaya çalışan bilimlerdir. Doğa bilimleri, insan düşüncesinden bağımsız olarak var olan doğa olayları ile ilgilenen ve konusu doğal gerçeklikler olan fizik, kimya, biyoloji, astronomi, jeoloji vs. gibi bilimlerdir. İnsan bilimleri, insanın değişik yönlerini inceleyen antropoloji, psikoloji, tarih, sosyoloji gibi bilimlerden meydana gelir. Burada sözü edilen bilimler, insanın gerek tarih içinde gerekse şimdideki varlığını, bilgisini, bilerek ve isteyerek iradesiyle yaptığı olayları inceleyip sonuçlara ulaşmayı amaç edinir. Teknik Bilgi Teknik terimi bazen sanat, bilim ve meslek dallarındaki yöntem anlamında kullanılırken bazen de çeşitli bilim alanlarında elde edilen verilerin pratik amaçlar doğrultusunda işlenmesi ve yapımı anlamında endüstri alanında kullanılmaktadır.

Bu anlamda araç yapımı için teknik denilmektedir. Daha açık bir ifadeyle doğal kaynakların insanların ihtiyaçlarının giderilmesi için kullanılması, yeni kaynakların bulunması ve bunların üretilmesidir. Dini Bilgi Din, mutlak gerçeklik olan Tanrı'nın kendisini tanıtmak ve insanların yapmalarını istediği isteklerini bildirmek amacıyla gönderilen emirler ve yasaklar sistemidir. Dinde asıl olan, görülmeyene, bilinmeyene inanmaktır. Tanrı, insanlar arasından seçtiği peygamberlere insanların yapmaları gerekenleri veya yanlış yapılan işleri nasıl düzelteceklerini bildirir. Sanat Bilgisi Sanat, hayata anlam katan bir etkinliktir. Sanatın, hayatı ve varlığı derinlikli bir kavrama gücü vardır ki bu, diğer bilgi türlerinde bulunmamaktadır. Diğer bilgi türlerinin akıl ve tecrübeyle ilgisi varken sanat tamamen duygulara, sezgilere ve coşkuya dayalıdır. Olayların gerçekliği, tamamen sübjektif bir bakış, duyuş ve sezişle ifade edilir. Sanatta varlığa bütüncül bir yaklaşımla bakılmaz; tabiatın çok küçük bir bölümü, sanatçının bakış açısıyla derinlik kazandırılarak, kendine özgü bir ifade edişle ortaya konur. Felsefi Bilgi Felsefe, varlığı sorgulayan bir düşünme tarzı olduğu gibi, yeni bilgilere ulaşmayı da amaç edinen bir bilgi türüdür. İnsan, merak, şüphe ve hayretten kaynaklanan sorgulama yeteneğiyle evrende ve ötesinde bulunan tüm varlıklar hakkında sorular sorarak, tartışarak gerçeğe ulaşmaya çalışır. İşte bu gerçeğe ulaşma gayretinin adı olan felsefe, insana bir hürriyet alanı da açar. Aslında insanı, varlık hakkında sorgulamaya yönelten de bu özgürlüğü ve kendine olan güvenidir. Felsefeye uğraşan insan, sorgulamaları sonucunda herhangi bir bilgiye ulaşmaktansa o bilginin ya da aradığı cevabın peşinde yılmaksızın koşmayı değerli bulmaktadır.

FELSEFENİN BÖLÜMLERİ

Kesin sınırlarla bölümlere ayırmak mümkün olmasa da felsefeyi felsefe tarihi ve sistematik felsefe olmak üzere iki ana bölümde incelemek mümkündür. Sistematik felsefe felsefenin problem alanlarının

tek tek ele alınarak incelenmesidir. Felsefe tarihi ise filozofların kronolojik olarak ele alınıp anlatımından meydana gelir. Felsefenin Problem Alanları (Sistemik Felsefe) Felsefe, başlangıçta başta bilimlere olmak üzere birçok konuyla ilgili sorgulamalar yaparken, bilimlerin felsefeden ayrı birer disiplin haline gelişinden sonra o, değişmeyen problem alanları olarak varlık, bilgi ve değerlerle ilgilenmektedir. Varlık Felsefenin en eski konularından biridir. Varlığın ne olduğu, başlangıcı, var olma sebepleri, ilkeleri, var olmanın gayelerinin olup olmadığı gibi konular felsefenin varlık alanı ile ilgili temel meseleleridir. Bilgi Felsefenin bir başka problem alanı da bilgidir. Filozoflar bilgi konusunda, bilginin kaynağı nedir? İnsan, bildiklerini hangi bilgi vasıtalarıyla öğrenir? Bilginin sınırı nedir? Neyi ne kadar bilebilirim? tarzında sorular sorup bunlara cevaplar aramışlardır. Değerler İnsan, eylemleri ve yapıp ettikleriyle kendi varlığını geliştirip gerçekleştiren, sadece kendisini değil, başkalarını da dikkate alıp değerlendiren ve tüm bunlar için değer yargıları belirleyen ve böylece bir değerler felsefesi (aksiyoloji) ortaya çıkaran bir varlıktır. Değerler, ahlak, siyaset, eğitim ve estetik olmak üzere çeşitli başlıklar altında ele alınabilir. Ancak geleneksel olarak öne çıkan iki önemli değer alanı ahlak ve sanattır.

FELSEFE TARİHİ

Felsefe, genel olarak Yunan düşüncesiyle başlatılsa da bu, daha önce felsefe olmadığı anlamına gelmez. Düşünce tarihinde Yunan düşüncesinden önce veya onunla çağdaş olan Doğu'da Çin ve Hint, Asya'nın ortalarında Türk, Afrika'nın kuzeyinde Mısır ve Ön Asya civarında da Babil medeniyeti ve düşüncesinin bulunduğu görülmektedir. Ancak bunlardan bazıları dini karakterli, bazıları ahlaki niteliklerinin yoğunluğu sebebiyle felsefe olarak kabul edilmemişlerdir. Oysaki bunların içerisinde yoğun felsefi düşünceler de vardır. Bu düşünce sistemlerini kısaca tanımakta yarar bulunmaktadır. Çin Düşüncesi MÖ. altıncı asırdan itibaren Çin'de Taoizm ve Konfüçyanizm gibi fikirler gelişmiştir. Tao'ya dayandırılan düşüncelere göre dünyaya düzen veren en büyük akıl Tao'dur. Burada birbirine zıt iki güç olan Ying, karanlığı, toprağı ve noksanlığı temsil ederken Yang da aydınlığı, gökleri ve yetkinliği sembolize eder. Bu iki zıtlık arasında bir birlik bulunduğu, birliğin çokluktan üstün olduğu anlayışı hakimdir. Konfüçyüs'te Taoizmdeki gibi metafizik düşünceler bulunmamakla birlikte iyi yaşamayı amaç edinen ahlak egemendir. Konfüçyüs'e göre ahlakın temelinde atalara saygı bulunmaktadır. Bundan dolayı insanın en önemli görevi ailesine bağlı olmak ve bütün insanlara merhamet beslemektir. Hint Düşüncesi Dini düşüncenin egemen olduğu Hint düşüncesinin kutsal kitabı Veda, düşünürlerine de Brahman denir. Brahmanizmin ezeli ve ebedi cevheri, Brahma'da üç temel güç birleşmiştir. Bunlar, Brahma'nın evrenin yaratıcısı olması, Vişnu'nun evrenin koruyucusu ve düzenleyicisi olması ve Siva'nın yok edici kudret olmasıdır. Evrende bir süreklilik vardır. Reenkarnasyon inancı bulunmaktadır. Her şey Siva tarafından yok edilince tekrar Brahma'ya dönecektir. Mısır Düşüncesi Erken dönemlerde ortaya çıkan Mısır düşüncesi, hem din hem de düşünce alanında gelişmiştir. Bazı kültür tarihçilerine göre medeniyet, dünyaya Mısır'dan yayılmıştır. Özellikle matematik ve astronomi bilgisine sahip olan Mısırlı yöneticiler ve onların danışmanları, Nil nehrinin taşma ve çekilme hareketlerini halka bildirerek onların güvenini kazanmış ve Tanrısal sıfatlar yüklenmişlerdir. Türk Düşüncesi Milattan önceki asırlardan Orta Asya bölgesinde yaşayan Türk milletinin de ileri düzeyde bir medeniyet kurdukları bilinmektedir. Demiri ilk defa eriterek savaş ve ev eşyaları üreten, atı ilk defa ehlileştiren Türklerin ileri bir tekniğe sahip oldukları anlaşılmaktadır. Türkler, din olarak da monoteist bir yapıya sahiptirler. Türk düşüncesine göre evren su, toprak, hava ve ateşten meydana gelmiştir. Türk düşüncesinin önemli bir ilkesi de birliği sağlamaktır. Bunu da devlet düşüncesiyle ortaya koymuşlardır.

FELSEFENİN YUNAN DÜŞÜNCESİYLE BAŞLATILMASININ NEDENLERİ

Felsefe, kültür alışverişinin yoğun olduğu tartışma ortamlarında gelişebilir. Hint ve Çin gibi düşünce yapıları, tartışma ortamının yoğun olduğu bölgelere uzaktır. Bu yüzden buralarda ortaya çıkan düşünceler gelişmemiştir. Akdeniz havzası ise en yoğun kültürel, siyasi ve ekonomik olayların yaşandığı bölgedir. Yunan düşüncesi, bu hareketli bölgede ortaya çıkmış ve farklı düşüncelerden etkilenmek suretiyle kendini yenileyip geliştirmiş, bu da Yunan düşüncesinin felsefi bir nitelik kazanmasına neden olmuştur..

VARLIK FELSEFESİ

Gündelik hayatımızda içinde yaşadığımız çevrede algılarımızla kavradığımız nesnelere var olduğunu peşinen kabul eder ve ona göre davranırız. Örneğin üzerinde oturduğumuz sandalyenin, önümüzde duran şu masanın, içinde yaşadığımız bu evin varlığından şüphe duymayız. Saydığımız bu nesnelere birbirinden ayrı, birbirine benzemeyen, bağımsız varlıklarından söz ederiz.

İşte varlıklarını bizim algılarımızda bulmayan bu türden var olanlara gerçek varlık denilmektedir.

İnsan zihninden bağımsız olarak var olan bu türden varlıkların yanı sıra, insan zihninin ürünü olan, insan zihnine bağımlı olan varlıklar da söz konusudur. Yani bunlar insan zihninin yaratıdır.

Varlık Felsefesinin Konusu Ve Kavramları

Varlık felsefesi genel bir tanımla, kendisine konu olarak varlığı alan bir felsefe disiplindir. Varlığı kendisine konu olarak alan bu felsefe disiplini varlık hakkında şu temel sorulara cevap arayacaktır.

Varlık var mıdır, yok mudur?

Eğer varlık varsa ne türdür?

Varlığın doğası nasıldır?

Varlık görünüşten mi ibarettir, yoksa görünüşün gerisinde değişmeyen bir töz var mıdır?

Eğer böyle bir töz varsa bu hangi cinstendir?

Eğer böyle bir töz varsa bu hangi cinstendir?

Varlığı belirleyen ilkeler var mıdır, varsa nelerdir?

Varlık türleri nelerdir?

Bu alanın temel kavramları olarak da varlık ve var olan, oluş, varlık oluş ilişkisi, töz, görünüş ve gerçeklik, ideal varlık -gerçek varlık gibi kavramların açıklanması yine varlık felsefesinin konuları arasındadır.

VARLIK KAVRAMINA YAKLAŞIMLAR

Bilim Açısından Varlık

Bilim nesnelere dünyasını ele alır, araştırır. Bunu yaparken çıkış noktası bu nesnelere var oldukları ve onların var olanları oldukları anlayışıdır.

Bilime göre varlık, dış nesnelere gerçeklikte var olan her türlü olgusal ve somut şeydir. Böylece bilim, varlığa realist bir açıdan yaklaşır. Realizme göre insan zihninden bağımsız bir dış dünya gerçekliği, bir varlık alanı vardır.

Bilim, söz konusu bu varlığı genel olarak ele almaz, onu parçalayarak veya bölümlere ayırarak araştırır. Her bilim kendi araştırma alanına giren varlığın bir bölümünü amaçları doğrultusunda araştırır, inceler.

Bilimler varlığı akıl yoluyla ele alıp açıklama yoluna giderler. Bilim insanı için, varlık, akıl yoluyla bilinebilen ve ölçülebilen maddî nitelikteki nesnelere dir.

Felsefe Açısından Varlık

Bilimin tartışmasız olarak kabul ettiği, gerçekliğinden şüphe etmediği nesnelere varlığı, felsefe açısından ciddi bir araştırma konusudur. Örneğin görme ve dokunma duyusuyla algıladığımız şu üzerinde ders çalıştığımız masanın, farklı bakış açılarından farklı görünüşleri olmasına rağmen, biz bütün bu görünüşler değişmeler içinde masayı hep aynı masa varlığı olarak kabul ederiz.

Metafizik'in konusu, duyularla kavranamayan mekân ve zaman dışı hiçbir zaman değişmeyen ve daima kendi kendisi ile aynı kalan özler ya da ideal varlıklardır

Metafizik-Ontoloji

Metafizik'in üç ana konusundan bahsedebiliriz:

'Varlığın varlık olmak bakımından bilimi' ve 'var olana ilişkin aklî ve kavramsal bir araştırma' olarak tanımlayabileceğimiz ontolojidir.

ONTOLOJİ AÇISINDAN VARLIĞIN VAR OLUP OLMADIĞI

Varlık'ı Reddeden Anlayış: Nihilizm

Latince 'hiç' anlamına gelen 'nihil' kökünden türetilen Nihilizm, hiççilik anlamına gelmektedir.

Hemen her alanda kendisini gösteren Nihilizm, genel olarak, düşüncenin veya hayatın birçok yönünün inkârı veya olumsuzlamasıyla kendini gösteren bir felsefedir.

Tanrı'nın var oluşunu, ruhun ölümsüzlüğünü, iradenin özerkliğini, değerlerin nesnellliğini ve aklın otoritesini reddeden bir anlayış olarak, aynı zamanda tarihin mutlu sonunu da kabul etmemektedir. Öte yandan nihilizm, her türden ahlâkî, dinî, siyasî ve toplumsal değerden yoksun olma hali olarak da

kendini gösterir.

Önemli bir nihilist düşünür olarak karşımıza Friedrich Nietzsche (1844-1900) çıkmaktadır. Ona göre nihilizm, bizim bütün yüksek değerlerimizin sona erdiğini ileri süren bir mantıktır. Modern insanın benimsediği değerlerin çoğunu düşünen Nietzsche, teknolojiadaki gelişmelerin insanlık için önemli ve değerli olduğunu kabul etse de, gelecekte insanlığı büyük acıların beklediğini de düşünmektedir. Nihilist anlayışın daha eski bir şekline Taoizm’de rastlamaktayız. Taoizm’in anlayışına göre dış dünyadaki varlıklar karşıtlıklar içinde olup, gerçekte var olmayan görünüşlerdir, aldatıcıdır ve varlıktan yoksundurlar. Dış dünyadaki varlıkların bu var olmazlıklarına karşın, gerçekte var olan bir varlık vardır. Bu varlık Tao’nun kendisidir.

Varlık’ı Kabul Eden Anlayış: Realizm

Varlığın var olduğunu kabul eden, bu anlamda ‘varlık vardır’ diyen anlayışların temelinde Realizm (gerçekçilik) anlayışı yatmaktadır. Genel olarak, olguları ve şeyleri oldukları gibi kabul eden ve onların insan zihninden bağımsız bir varlığa sahip olduğunu söyleyen öğretilerdir. Bu öğretinin özel örneklerinden biri ‘Ontolojik Realizm’dir.

Ontolojik realizme göre varlık gerçekten vardır ve bu, insan zihninden tamamen bağımsız olarak var olmaya devam etmektedir.

VARLIK’IN NE OLDUĞU KONUSUNDA FARKLI YAKLAŞIMLAR

Oluş Olarak Varlık

Varlığı oluş olarak gören anlayışın ilk temsilcisi ilkçağ filozoflarından Herakleitos’tur (M.Ö 540-480). XX. yüzyılda varlığı ‘oluş’ düşüncesiyle açıklayan düşünür ise Alfred North Whitehead (1861-1947) olmuştur.

Varlığın oluş olduğunu ileri süren bir filozof olarak Whitehead için temel sorun ilişkiler sorunudur. Evrenin nesnelere değil olaylardan meydana geldiğini düşünen Whitehead, olayların da bütünden ayrı olarak değerlendirilmesinin mümkün olmadığını belirtir. Bu durumda evrenin bütünüyle olan ilişkisi açıklanmadan bir nesneyi açıklamak ya da tanımlamak imkansızdır.

İdea Olarak Varlık

Eski Yunan düşüncesinde varlığı idea olarak gören bir düşünür de Platon’dur (M.Ö 427-347). Platon iki evrenin var olduğu düşüncesinden hareket eder. Biri içinde yaşadığımız, duyularımızla kavradığımız oluş ve bozuluşa tâbi olan görünüşler yani fenomenler âlemi, diğeri ise varlığın asıllarının olduğu, ezeli ve ebedî olan, akıl ile kavranabilen, değişimin olmadığı, var olanların asıllarının bulunduğu idealar âlemidir.

Varlığın zihnin algıları olduğunu ileri süren G.Berkeley (1685-1753); Varlığı Tanrı’dan bir taşma (sudur,emanasyon) olarak kabul eden Fârâbî (870-950); Varlığı idea olarak gören ancak ideayı ‘form’ adıyla varlığın içine yerleştiren Aristoteles (M:Ö 384-322); Varlığı idea olarak kabul eden ve ideayı tin, mutlak zihin ya da Geist terimleriyle ifade eden Hegel (1770-1831) gibi düşünürler de varlığı idea olarak gören anlayış içinde değerlendirilmelidir.

varlığın zihnin algıları olduğunu ileri süren G.Berkeley (1685-1753); Varlığı Tanrı’dan bir taşma (sudur,emanasyon) olarak kabul eden Fârâbî (870-950); Varlığı idea olarak gören ancak ideayı ‘form’ adıyla varlığın içine yerleştiren Aristoteles (M:Ö 384-322); Varlığı idea olarak kabul eden ve ideayı tin, mutlak zihin ya da Geist terimleriyle ifade eden Hegel (1770-1831) gibi düşünürler de varlığı idea olarak gören anlayış içinde değerlendirilmelidir.

Madde Olarak Varlık

Materyalizm, bilinç ve ruhsal (tinsel) varlık da dâhil, bütün var olanların özünün madde olduğunu ve maddenin dışında başka bir varlık bulunmadığını kabul eder.

Varlığı madde kabul eden düşünürlerden Hobbes’a göre doğru düşünmek; birleştirilmesi gerekeni birleştirmek, ayrılması gerekeni ayırmaktır. O halde felsefenin konusu birleşebilen ve ayrılabilen şeyler olmalı, yani felsefe cisimleri konu almalıdır.

Hobbes, evrensel yapıyı maddeye dayandırıp, varlığı maddî bir temel üzerinde yükseltirken bunun doğal sonucu olarak maddeden ayrı bir ruhun varlığını da reddeder.

18.yüzyıl maddeciliğinin en önemli temsilcilerinden biri de ‘Mekanik Maddeci’ anlayışıyla La Mettrie’dir (1709-1751). İnsanı ‘Makine İnsan’ kavramıyla ifade eden ve bu adla bir de eser yazan La Mettrie, insanı doğanın bir parçası olarak görmektedir.

Marks’a göre doğada ve toplumda ortaya çıkan her varlık, her oluşum, kendi içinde zıddını taşımaktadır. Tez ve antitez olarak adlandırılan bu zıtların çatışmasından ise sentez ortaya çıkar.

Hem İdea Hem Madde Olarak Varlık

Varlığı hem düşünce hem de madde olarak gören anlayışa düalist varlık anlayışı denilmektedir.

Düalizm, varlıkta daima iki yönün bulunduğunu kabul eder. Bunlar en genel ifadesiyle ruh ve beden olarak karşımıza çıkar.

Düalist düşüncenin önemli düşünürleri olarak Aristoteles ve Descartes’ı (1596-1650) gösterebiliriz.

Aristoteles’in madde-form öğretisine göre var olan her şeyin dört nedeni bulunmaktadır: Maddî neden, Formel Neden, Fail (Etken Neden, Ereksel Neden).

Descartes’a göre varlıkta iki töz (cevher) vardır. Biri ruh, diğeri ise maddedir. Ruhun öz niteliği

düşünmek, maddenin öz niteliği ise yer kaplamaktır.

Fenomen Olarak Varlık

Modern fenomenolojinin kurucusu E.Husserl'dir (1859-1938).

Fenomen 'görünen şey' anlamına gelmesine rağmen Husserl'in fenomenen anladığı, görünmeyen saf bilinç olayıdır.

GİRİŞ

Bilgi edinme, bilgi sahibi olma, insanı diğer canlılardan ayıran en temel özelliklerden biridir. İnsan ister yaşamak, varlığını devam ettirmek için olsun, isterse içinde yaşadığı çevreyi, doğayı tanımak için olsun, bilgi ile ilgili bir etkinlik içinde bulunan bir varlıktır. Varlıklara egemen olmak için veya sırf merakını tatmin etmek için de bilgi elde etme etkinliğinden uzak kalmamıştır. Dolayısıyla bilginin tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu söyleyebiliriz. Felsefenin ilk ortaya çıktığı dönemlerde düşünürler ilgilerini doğaya yöneltmişler yani varlık felsefesi üzerinde durmuşlardır.

BİLGİ FELSEFESİ

Bilgi Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları Bilgi felsefesinin konusu Başlı başına kendisine bilgiyi konu olarak alan, bilgi sorununa ait problemlerle uğraşan felsefe dalına bilgi felsefesi denilmektedir. Bilgiyi kendisine araştırma konusu olarak alan tek disiplin epistemoloji ya da bilgi felsefesi değildir. Yaklaşımlarında ve çözümlenmelerinde bazı farklılıklar olsa da psikoloji ve mantık da bilgiyi araştırma konusu olarak ele almaktadır. Psikoloji, tıpkı epistemoloji gibi zihinsel fenomenlerle ve dolayısıyla bilgiyi meydana getiren zihni etkinliklerle uğraşmaktadır Bilgi ile uğraşan bir diğer disiplin de mantıktır. O da bilgiyle uğraşır, ama onun uğraştığı bilginin içeriği, doğruluğu ya da yanlışlığı değildir. Mantık, bilginin biçimi ile uğraşmaktadır. Bilgi felsefesinin temel kavramları Bilgi felsefesinin temel kavramları olarak karşımıza Süje, Obje, Doğruluk, Gerçeklik ve Temellendirme gibi kavramlar çıkmaktadır. Bilgi Felsefesinin Temel Soruları Epistemoloji (bilgi kuramı) olarak da bilinen bilgi felsefesi ile ilgili temel sorular; doğru bilginin imkânı, bilginin değeri ya da doğruluğu, bilginin kaynağı ve bilginin sınırları gibi konulara yönelik sorulardır. Her bilginin amacı gerçeğin bilgisi olmak, gerçeğin doğru bilgisi olmaktır. Ancak gerçeğin doğru bilgisi olmak mümkün müdür? Bu soruya bilgi kuramında zıt iki anlayışla cevap verildiğini görmekteyiz. Bunlardan biri dogmatizm, diğeri de septisizm (şüphecilik, kuşkuculuk) dir. Genel olarak dogmatizm, düşünceleri, fikirleri aklın süzgecinden geçirmeden, hiçbir eleştiriye yer vermeden kabul eden bir tutum olarak kendini gösterir.

Daha özel olarak ise dogmatizm, bilgi teorisinde, şüpheciliğin ve bilinemezcinin (agnostisizm) farklı şekillerine karşı koyarak, insanın dışımızdaki gerçekliğin kesin bilgisine ulaşabileceğine inanan bir anlayıştır Doğru bilginin imkânsızlığı:

Septisizm Septisizm (şüphecilik): Doğru bilginin mümkün olmadığını savunan görüştür. Septisizmin bunu savunurken dayandığı temel, duyu deneyine dayanan deneysel bilginin bilgi olarak verdiği güvensizliktir. Septiklere göre duyularımızın bize sağladığı bilgi değişkendir, karmaşık ve aldatıcıdır. Felsefe tarihinde septisizmin kurucusu Yunan düşünürü Pyrrhon'dur. Düşünce tarihinde ilk septikler sofistler dediğimiz düşünürlerdir. Para karşılığı ders veren gezginci öğretmenler olarak sofistler, gittikleri her yerde ayrı değerlerin ve hakikatlerin olduğunu görmüşler, buradan hareketle genel geçer değer ve hakikatlerin olamayacağı düşüncesine varmışlardır. Ünlü sofist Protagoras, "İnsan, hem var olan hem de var olmayan her şeyin ölçüsüdür" derken doğrulukların kişilere göre değiştiğini ve herkes için değişmez doğruların bulunmadığını söylemek istemektedir. Ona göre bilgi, duyu algısına dayanmaktadır. Algılar kişinin içinde bulunduğu şartlara göre değiştiği için aynı kalan bir algı ve bu algıya dayanan genel geçer bir bilgi olamaz. Bir başka sofist Gorgias da (m.ö. 483-375) şüpheciliği nihilizme (hiççilik) götüren anlayışını şöyle ifade eder: " Hiçbir şey var değildir. Var olsaydı bile bilinemezdi. Bilinseydi bile başkasına bildirilemezdi" Sofistlerde dağınık halde bulunan şüpheciliğin, 'eski şüphecilik', 'akademi şüpheciliği' ve duyumcu şüphecilik' anlayışlarında bir sisteme kavuştuğunu söylemek yanlış olmaz.

Duyumcu (sansüalist) Şüphecilik: Empirikus'un septiklerin ortaya attıkları bütün kanıtları bir kitap halinde topladığını görmekteyiz.

Yöntemsel Kuşkuculuk/ Metodik Şüphecilik: R.Descartes örneği Descartes'ın metodik şüphe anlayışının temelinde açık seçik bir bilgiye ulaşmak amacı yatar. O, şüpheyi ortadan kaldırmak için şüpheden hareket eden bir düşünürdür. Descartes şüphe eden insanın, şüphe ettiği esnada, şüphe ettiğinden şüphe etmesinin mümkün olmadığı görüşündedir. Öte yandan şüphe etmek bir tür düşünmektir. Bu durumda şüphe eden insan şüphe ettiği esnada düşünmektedir de. Düşünmek ise, var olmayı gerektirir; çünkü şüphe etmek için, şüphe eden bir varlığın, şüphe eden bir ben'in olması kaçınılmaz ve zorunluluktur. Bu düşüncelerin sonunda Descartes kendisinden şüphe edilmesi mümkün olmayan, kesin bir ilk bilgiye ulaşır: 'Düşünüyorum o halde varım (Cogito ergo sum).

Doğru bilginin imkânı: Bilginin kaynağı Dogmatizm temeli üzerinde, bir başka ifadeyle bilginin kaynağı konusunda rasyonalizm, ampirizm, kriticizm, analitik felsefe, pozitivism, entüsyonizm, pragmatizm ve fenomenoloji gibi anlayışların geliştiğini görmekteyiz.

Rasyonalizm (Akılcılık): Rasyonalizm anlayışına göre bilginin kaynağı akıldır, bilgi akıldan doğar. Rasyonalizmin bilgi modeline göre bilgi, kesin, genel geçer ve zorunlu olmalıdır. Böyle bir bilgiyi bize ancak aklımız sağlayabilir. Buna en iyi örnek de matematik ve mantık alanına ait bilgilerimizdir. Dolayısıyla bu bilimlerin doğruluğu da aklın özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü hâlin imkânsızlığı ilkelerine ve akıl yürütmelere dayanır. Platon varlık âlemini İdealar Âlemi ve Fenomenler Âlemi olarak ikiye ayırmaktadır. İdealar âlemi, akıl veya zihin ile kavranan gerçeklikler âlemdir; ezeli ve ebedî olup değişime tâbi değildir; varoluşları kendinden olan, var olmak için bir başka varlığa ihtiyaç duymayan idealar dünyasıdır; fenomenler var olmasa da idealar var olmaya devam ederler. Fenomenler âlemi, duyu organlarıyla kavranan görünüşler âlemdir; oluş ve bozuluşa yani değişime tâbidir, gelip geçicidir; vaoluşlarını idealdan alan nesnelere dünyasıdır; idealar var olmadan fenomenler var olamazlar. Descartes'a göre dış dünyanın varlığından, nesnelere varlığından, hatta Tanrı'nın varlığından dahi, kısaca her şeyden şüphe edebilirim, ama şüphe ettiğim esnada şüphe eden bir 'ben'in varlığından şüphe edemem. Şüphe etmek aynı zamanda düşünmek demek olduğuna göre, düşünmek şüphe edemeyeceğim ilk apaçık bilgiyi, ilk temel hakikati ortaya koymaktadır. İşte Descartes buradan felsefenin ilk ilkesi olarak kabul etmeye tereddütsüz karar verdiği "Düşünüyorum öyleyse varım" (Cogito ergo sum) hakikatine ulaşır.

Empirizm/Ampirizm (Deneycilik): Bilginin mümkün tek kaynağının deney olduğunu, deneyden bağımsız ve deneye dayanmayan bir bilginin söz konusu edilemeyeceğini savunan bu anlayış insan zihninin doğuştan boş bir levha (tabula rasa) olduğunu öne sürmektedir. John Locke'a göre zihinde doğuştan hiçbir düşünce ve ilke yoktur. Zihni başlangıçta üzerine hiçbir şey yazılmamış düz beyaz kağıt (tabula rasa) olarak düşünen Locke, bu kağıdı dolduracak olanın 'deneyim' olduğunu söyler. Locke, deneyim veya deney derken algımızın iki kaynağını anlamaktadır: Bunlar dış duyum ve iç duyum diye adlandırılmaktadır.

Kriticizm (Eleştiricilik): Eleştiricilik veya eleştiri felsefesi, insan aklının gücü ve sınırlarını bilmeye, bilgiye yönelik bir analize ve insanın neyi bilip neyi bilemeyeceğini belirlemeye dayanan bir araştırmadır. Bu anlayışın en önemli temsilcisi Kant'tır. Kant bilginin yapısı ve kaynağı konusunda ne tamamen deneyden yana ne de tamamen akıldan yana bir tavır içindedir. Ona göre bilginin meydana gelebilmesi için hem deney, hem de zihin veya akıl zorunlu ve gereklidir. Öyle ki, bilginin meydana gelebilmesi için hem dış dünyadan duyu algısıyla elde edilen izlenimlere, yani bilginin malzemesine, hem de aklın bu malzeme üzerine kendi damgasını vurmasına, onları düzenleyip biçimlendirmesine ihtiyaç vardır.

Kant bunu şu veciz ifade ile dile getirmektedir: 'Algısız kavramlar boş, kavramsız algılar kördür'

Entüsyonizm (Sezgicilik): Sezgicilik, bilginin akıl veya duyumlarla değil, sezgi yoluyla elde edilebileceğini savunan felsefî akımdır. Sezgiyi akıldan üstün tutan bu anlayış, bilgi edinmede sezgiyi doğrudan ve aracısız bir bilme aracı olarak görür. Bergson'a göre sezgi, zekânın karşıtıdır. Zekâ, hareketsiz, statik bir varlık olan maddeyi bilebilir, ama hayatı bilemez. Çünkü hayat ancak zaman içinde kavranabilir. Gerçekte var olan hareketsiz madde değil, hayatın bizzat kendisidir. Hayat ise değişme, eylem ve yaratma olarak kendisini gösterir. Bergson'a göre hayatın bu yaratma gücü, hayat atılımıdır (elan vital). Dolayısıyla zekânın bu yaratıcı hayatı kavraması mümkün değildir, onu yalnız sezgi (entüsyon) kavrayabilir.

Pozitivizm (Olguculuk): Pozitivizm, araştırma alanı olarak sadece olguları görür. Dolayısıyla bilginin kaynağı olarak da olguları kabul eder. Olgulara dayanmadığını iddia ettiği metafizik alanı imkânsız görür ve bu alana ait açıklamaları da yararsız bulur. Bu anlayışa göre, olgulara dayanmayan ve deneyle denetlenemeyen her alan metafiziktir ve reddedilmelidir. Auguste Comte'a göre biz ancak duyumların sağladığı gerçekleri, olguları bilebiliriz. Bu bilgi, olayların özünü ve gerçek nedenlerini değil, olayların yasalarını, bu yasaların bilgisini vermektedir. Comte'a göre, insan zihni, dolayısıyla insanlık ve toplumsal zihniyet üç dönemden geçmiştir. Onun üç hal yasası olarak nitelendirdiği bu dönemler şunlardır: Teolojik dönem; Metafizik dönem, Pozitif dönem.

Analitik felsefe (Çözümleyici felsefe): Felsefeyi epistemolojiye, mantığa ve dil çözümlemelerine indirgeyen felsefî görüşe analitik felsefe (çözümleyici felsefe) denir. Bir grup düşünürün 1929 yılında Viyana'da Viyana Çevresi adıyla kurdukları felsefe okulu düşünürlerine göre felsefenin görevi sadece doğa bilimlerinin dilini analiz etmek, bu dili çözümlenmek olmalıdır.

L. Wittgenstein, Tractatus adlı eserinde şu ana tezi ileri sürer: Dil ile dünya aynı mantıkî yapıya sahiptir ve dünya nesnelere değil olguların toplamından ibarettir. Wittgenstein'in temel problemi dil-dünya ilişkisi problemidir. Wittgenstein dilin kullanımını ile satranç oyunu arasında bir benzerlik kurar. Ona göre dildeki kelimeler satranç taşları gibidir. Belli kurallara göre oynanan satranç oyunundaki taşların hareket imkânları gibi dilde de sonsuz sayıda hareket imkânı mevcuttur. Buradan hareketle Wittgenstein'in bu görüşüne Oyun Teorisi adı verilmiştir.

Pragmatizm (Faydacılık): Pragma sözcüğünden türetilen pragmatizm , bir iş ve eylem felsefesi olarak

karşımıza çıkar. İş ve eylemden kastedilenin hayat olduğu düşünülürse, pragmatizm bir hayat felsefesidir, insan hayatının felsefesidir. Pragmatizm, gerçekliği ve doğruluğu, yalnızca eylemlerin başarılı sonuç almasında bulan felsefi anlayıştır. W. James'e göre, "Şimdiye kadar doğrular keşfedilir sanılırdı, oysa doğrular icat edilir." Pragmatizme göre böyle ezeli ve ebedî doğrular yoktur. Doğrular, hayat dediğimiz algılar dünyasında bizim işimize yarayan, bize faydalı olan şeylerdir.

Fenomenoloji (görüngübilim): Fenomenolojik yaklaşım, tek gerçek olarak insanın bilebileceği varlığı yani fenomeni konu olarak alır ve bunun bilgisine ulaşmayı amaçlar. Edmund Husserl için fenomenoloji olayların özüne ulaşmak için bir yöntem ve bu öze ulaşma çabasıdır. Fenomenlerin kavranabilmesi için onların olgulardan, duyu algılarından, duyusal yaşantılardan temizlenmesi, ayıklanması gerekir. Husserl bu ayıklama işlemine paranteze alma demektedir. Doğru bilginin ölçütü nedir? Doğru bilginin ölçütlerinin neler olduğu konusunda farklı ölçütler önerilmiştir:

Uygunluk Ölçütü: Doğru bilgiyi doğru kılan ölçüt, düşüncenin ve gerçekliğin uygunluğudur.

Tutarlılık Ölçütü: Bu ölçüte göre düşüncenin gerçekliğe uygunluğundan ziyade, düşüncelerin kendi aralarındaki tutarlılığı doğruluğun ölçütüdür.

Tümel Uzlaşım: Bu ölçüte göre, herkesin veya çoğunluğun kabul ettiği bilgiler doğrudur. Bir ifade, bir işlem, bir yargı üzerinde ortak kabul, bilginin doğruluk ölçütü olarak görülmüştür.

Apaçıklık (Açık-Seçik): Bu ölçüte göre bir ifadenin doğruluğu, onun apaçık olmasına bağlıdır. Onun apaçık olması hem açık ve seçik olmasına, hem de şüphe edilmeyecek kesinliğe sahip olmasına bağlıdır.

Yarar Ölçütü: Bu ölçüte göre bir yargının doğruluğu pratikte verdiği yararlarla özdeşleştirilir.

GİRİŞ

Felsefe bilindiği gibi temelde üç ana alt disipline sahiptir. Bunlar ontoloji, epistemoloji ve aksiyolojidir. Değer alanını ifade eden aksiyoloji, siyaset, estetik, etik, eğitim, hukuk ve din gibi alt dalları içermektedir. Ahlak değer yargıları içeren bir alan olarak aksiyolojinin altında yer almaktadır. Ahlak biliminin konusunu, ahlaki eylem ve yargılar oluşturur. Ahlak, eylem biçimlerini, sorumluluklarının bilincinde bir birey olarak, başkalarıyla birlikte şekillendirmek ve iyileştirmek isteyen, topluluk üyesi herkesi ilgilendirir. Yani ahlak, insanın sosyal bir varlık olduğu göz önüne alınarak söylenirse, diğer insanlarla ilişkiye girdiği anda söz konusu olmaktadır.

ETİK YAPTIRIM

Bir yerde kuraldan söz ediliyorsa, orada mutlaka bir yaptırımdan da bahsedilmek zorunluluğu vardır. Çünkü kural uygulanmak içindir. Ancak eğer herhangi bir yaptırımı yoksa uygulanmasının garantisi de olmayacaktır. Uygulanma garantisi olmayan bir prensip ise kural özelliğine ulaşmamış bir prensiptir. Bu tür prensipler örneğin, kişisel prensipler olabileceği gibi, kural boyutu kazanmamış, uygulanmadığı zaman ciddi anlamda yaptırımı olmayan veya hiçbir yaptırıma maruz kalmayan örfler ve adetler olabilir. Sosyal Yaptırım Sosyal yaptırım, anlaşılacağı gibi, toplumun bireyi, ahlak kurallarının ihlali durumunda fiili ve fiziki bir durum olmaksızın cezalandırması, soyutlaması ve sosyaliteden uzak tutması veya aksine olarak mükafatlandırması, bir bakıma topluma katılım noktasında, böyle bir ihtiyaçta olan bireyin, bu anlamda yaşamını kolaylaştırması, bireyin topluma katılım çabasında ona engel çıkarmaması, buna katkıda bulunmasıdır. Vicdan Vicdan, toplumdaki topluma, kültürden kültüre değişkenlik gösteren ve a posteriori olan doğrular, yanlışlar, iyiler ve kötülerini değerlendiren bir ölçüdür. Yani herhangi bir toplumda var olan ahlak kurallarının, başka bir toplumdaki ile aynı olmamasının sebebi, o toplumdaki iyi, kötü, doğru ve yanlışların sonradan öğrenilmesidir.

Bu nedenle bir toplumda kötü olarak kabul edilen bir eylemde bulunan insanın vicdanı rahatsız olurken, yani vicdan bir yaptırım olarak işlev görürken, aynı eylemin başka bir toplumda kötü kabul edilmemesinden dolayı, aynı eylemi yapan diğer toplumdaki insanın vicdanı harekete geçmemekte, bir yaptırım olarak fonksiyonel olmamaktadır. Teolojik Yaptırım Bir başka yaptırım türü olan teolojik yaptırım ise, öncelikle insanı görüp gözetken, kudret sahibi bir varlığın ve bu dünyadaki eylemlerin kusursuzca bir karşılık bulacağı öbür dünyanın var olduğunun kabulünü şart koşmaktadır. Dinin kuralları ve yaptırımı kendine özgüdür. Ancak dini bir etkenin ahlak kuralına yaptırımda bulunması ilk bakışta çelişik gibi görünebilse de bazı toplumsal kuralların hem dinin hem de ahlakın başlığı altına girmesi mümkündür; hatta çoğu kural ortaktır denilebilir. Hukuksal Yaptırım Bir diğer yaptırım türü olan hukuksal yaptırım ise, ahlak kuralları ile hukuk kurallarının örtüşmesi durumunda söz konusudur. Bir toplumda var olan hukuk sistemi, genellikle o toplumun ahlaki yapısı ile uzlaşma içindedir. Doğal Yaptırım Ahlak kurallarının uygulanmasını sağlayan yaptırımlardan doğal yaptırıma gelince; doğal yaptırım, ahlak felsefesi kitaplarında, doğal kanunların eylemlerimiz üzerinde mükafat veya ceza olarak ortaya çıkan tesirleri olarak tanımlanmıştır. Orta yolu aşmaktan, ahlak dışı yaşantıdan dolayı meydana gelen ıstırap ve hastalıklar, ahlak kuralının ihlalini doğal olarak durdurmakta, engellemektedir.

ETİK YAKLAŞIMLAR (TÜRLERİ)

Yargıların Niteliği Açısından Deskriptif (betimleyici) ahlak teorisi Deskriptif (betimleyici) ahlak teorisi, ahlak fenomenlerinin deneysel, tarihi veya bilimsel olarak ele alınıp incelenmesi demektir. Deskriptif ahlak anlayışı olaylara dışardan bakar, sınıflandırmalar yapar, ancak bir olguyla ilgili olarak iyiyi- kötüyü belirleme gibi bir görev üstlenmez. Formalist ahlak teorisi İnsan eylemlerine ahlaki değer kazandıran ilkenin, formel (şekilsel) olduğunu kabul ettiği için formalist ahlak teorisi olarak da isimlendirilen ödev ahlakına göre bir eylemin ahlakiliğini, yöneldiği amaç veya sonucu belirlemez; ahlaki olabilmesi için yalnızca ödev ilkesinden dolayı yapılması gerekir. Yani ödev ahlakı, ahlakta yapılması gerekenin idesini esas, iyi idesini de türetilmiş saymaktadır. Normatif ahlak teorisi Normatif (kural koyucu) ahlak anlayışı, insan yaşamını kapsayan her şey göz önüne alındığında, tamamen olmasa da büyük ölçüde, neyin iyi neyin kötü olduğu, nelerin yapılabileceği, insanların nelere uyup nelere uymayacakları, bunları isteyen otorite tarafından bildirildiğini savunmaktadır. Meta-etik Meta-etik, herhangi bir ahlak kuralı koymayan, bizzat ahlaki düşünmenin yapısının ne olduğunu, ahlakın konusunu nasıl dile getirdiğini araştıran ve 'ahlakın bilimi' olarak

görülen, önermeden öte, bir anlayışın ismidir. Meta-etik anlayış, ahlak üzerinde düşünmeyi öngörür; eleştirel amaçlarla ahlakı, talepleri ve sınırları bakımından inceler; ahlaki kuram ve sistemleri bilimsel açıdan tasvir edip çözümlenmeye çalışır. Dayandığı Temeller Açısından Ahlaki kavram ve normları belirlemek için dayandıkları temeller açısından, farklı ahlak anlayışları söz konusudur. Rasyonel ahlak Bu ahlak teorileri, önermelerini başka herhangi bir şeye değil, yalnızca akla dayandırır. Akıl iyi- kötü, doğru- yanlış vb. ahlak kavramlarının belirleneceği tek ölçüdür. Akla dayalı ahlak felsefeleri, teleolojik açıdan eudaimonist, hedonist, utilitarist vb. olabildikleri gibi, teleolojik herhangi bir özelliğe sahip olmayan meta-etik ya da deskriptif de olabilirler. İntuistyonist ahlak İntuistyonist (sezgici) ahlak anlayışına göre ahlaki kavramlar, son unsurlarına kadar bölünmüş, basit kavramlardır. Dolayısıyla bu kavramlar, tanımlanamayacakları gibi, başka bir şeye indirgenemez ve başka bir kavramla da karşılanamazlar. Emotionist (duygucu) ahlak Ahlaki kavramların duygu ile belirlenebileceğini savunan emotionist (duygucu) ahlak anlayışdır. Bir eylem veya davranış hakkındaki bir yargıyı duyguya dayandıran ahlak sistematiği, normlarını duygudan türetilmektedir. Duygu temelli ahlak anlayışı, anlaşılacağı gibi, subjektif bir yapıya sahiptir. Ancak bu anlayışı savunanlar, kendisiyle hem kendimizde hem de başkalarındaki erdem veya kötülüğü algıladığımız bir ‘ ahlak duygusu’nun varlığından bahsetmektedirler. Teolojik ahlak Ahlaki kavramların belirlenmesinde esas alınan kriterlerden sonuncusu ise, ahlakı, teolojiye dayandıran anlayıştır. Teolojik ahlak anlayışı, tüm bağlayıcı eylem normlarını sonuçta Tanrı’nın iradesinden türetmektedir. Bu teori, ahlakın, insanın doğasına veya herhangi başka bir şeye değil, zorunlu olarak dinsel bir temele dayandığı tezini savunur; dini, ahlakiliğin nihai temeli olarak görür. Bu anlayışa göre, ahlak ilkeleri kutsal kitaplar aracılığıyla Tanrı’nın yüksek otoritesiyle belirlenmiştir. İnsanlar bu ilkelere uyarak erdemli olabilir ve kemale ulaşabilirler. Teleolojik Açıdan Teleolojik açıdan ahlak anlayışlarına gelince; bu ahlak anlayışları, insan davranışlarının yöneldikleri amaca göre değerlendirirler.

Bu anlayıştan türeyen ahlak türleri şunlardır: Eudaimonizm, Hedonizm, Utilitarizm Eudaimonizm Mutluluk ahlakı akla dayanmaktadır. Bu ahlak felsefesinde ileri sürülen temel önerme, ‘insanlar mutluluğu arzu ederler’ şeklindedir. Mutluluk ahlakını savunanlar arasında Herakleitos, Demokritos, Sokrates, Platon, Aristoteles, Kynikler, Kyrene Okulu, Epikuros, Stoacılar, Descartes vb. gibi filozoflar sayılabilir. Hedonizm İnsan mutluluğunu amaçlayan, insanın en yüksek amacının mutluluk olduğu düşüncesinden hareket eden, yani eudaimonist temele dayanan ahlak anlayışlarından bir tanesi hedonist (hazcı) ahlaktır. Hedonist ahlak, mutluluk deyince sadece hazzı, zevki, neşeyi anlar. Buradan da ‘ herkes kendine haz, zevk veren şeyleri yapmalıdır’ ilkesini türetilir. Utilitarizm Utilitarist ahlak anlayışı, hedonist ahlak anlayışından farklı olarak, mümkün olan en çok sayıda kimsenin, olabilecek en büyük mutluluğunu öngörmektedir. Utilitarist ahlak anlayışı, bu amaç ve hedefle bağlantılı olarak, yararlılık ilkesini ahlak ilkesi olarak formüle eder: Bir eylem, yöneldiği kimselere en büyük yararları getirdiğinde, ahlakidir. Bu tür bir ahlak anlayışında yüce değerlere, kutsala, içten diğerkâmlığa kolay kolay yer bulunmaz. Çünkü sonuçları yarar getirmeyen veya zarar veren eylemler, başka hiçbir ahlaki norma göre değerlendirilmezler; sadece sonuçlarına göre değerlendirilirler. Yani sonuçlara götüren araçların ahlakiliğini ölçmek için, sonuçlardan başka herhangi bir norm söz konusu değildir.

BİLİM FELSEFESİ BİLİM NEDİR?

İnsan var olduğu günden beri kendisine ait ihtiyaçlarını karşılamak, içinde bulunduğu çevreyi ve evreni tanımak ve onlarda oluşan olguları anlamak, olgular arasındaki ilişkileri belirlemek için çaba sarf etmektedir. Bu amaçla yapılan en önemli faaliyet ise, bilimdir. Bilim, bilmek sözcüğünden türeyen ve belli bir konuyu inceleyen sistematik bilgiler kümesidir. Bilimin amacı anlamak, açıklamak, olabilecekleri tahmin etmek yani Öndeyide bulunmak ve kontrol etmektir. Bir başka ifadeyle; Bilim, insanların yaşadıkları çevreyi daha iyi tanımak, anlamak ve olguları açıklayabilmek amacıyla zihinsel emeklerini kullanarak yaptıkları gözlem, araştırma, ölçüm ve testler sonucu ortaya çıkan bilgi sistemidir. Bilimlerin kendi içindeki kullandığı yöntem, teknik ve inceleme konu alanları açısından farklılık gösterdiği için genelde üç ana bilim dalı olarak çeşitlendirilir.

1.Sosyal (İnsani ve Toplum) Bilimler: İnsan ve insanlar arasındaki ilişkileri, insanın tarihsel süreç içerisindeki değişimini ve gelişim süreçlerini kendisine konu edinen bilim dalları tarafından oluşur. Sosyoloji, psikoloji, Tarih, Coğrafya, Antropoloji, Siyaset ve Ekonomi gibi.

2. Fen ve Doğa Bilimleri: İnsanlar doğada var olan olguları açıklama eğilimi içerisinde oldukları için bu bilimler ortaya çıkmıştır. Çünkü bu olguları incelemek her zaman insanın ilgisini çekmiş ve olguların oluş nedenlerini ortaya çıkarmakta onun gelişmesi ve değişmesine katkı sağlamıştır. Bu bilimler gözlem ve deney dayalı olan bilimlerdir. Biyoloji, Fizik, Kimya, Astronomi gibi.

3.Formel Bilimler: Matematik ve mantık bilimleri tarafından temsil edilir. Bunun sebebi bu bilimler bilimsel bilgiyi formüle ederler. Aynı zamanda bu bilimlere ideal bilimlerde denilir. Mantık akıl yürütmeye hareket ederken, matematik ise sayılar ve şekilleri ortaya koyar.

Bilimi Niteleyen Özellikler Bilim olgusaldir: Bilimin olgusal olması onun gözlenebilir olgulardan oluşması anlamına gelmektedir. Bilim mantıksaldır: Yani bilim akılsal bir etkinliktir. Çünkü bilimsel araştırma sonucunda elde edilen bilgiler çelişkilere uzak ve kendi içerisinde tutarlı bilgilerden oluşur. Bilim nesneldir (objektiftir): Bilim adamı da tüm kişisel düşüncelerini bir kenara bırakarak bu olguları objektif bir biçimde anlamaya çalışmalı elde ettiği verilere kişisel düşüncelerini katmamalıdır.

Bilim genelleycidir: Bilim olgularla ve varlığın bir alanı veya alanın bir parçası ile ilgilenir. Örnek; ışığın kırılma olayını incelerken sadece bir floresan lambasından çıkan ışığı değil bütün ışık yayıcıların hepsi ile ilgilenir. Bilim eleştiricidir. Bilimsel bilgi eleştirici olma özelliğine sahiptir. Bilim doğrulana kadar bütün bilimsel sayılan bilgileri bile eleştirir. Bu durum onun sürekli kendisini denetlemesini ve yenilemesini sağlar. Sürekli kendini yenileyen bilimde bilgiyi biriktirir.

Bilim yöntemlidir: Her bilim çalıştığı bilim sahasında kendine has yöntem ve teknikler kullanır.

Bilimsel yöntem, bilim insanların bilimsel verilere ulaşmak için kullandıkları süreçlerin bütünüdür.

Bilimin Temel İşlevleri Yapılan araştırmanın bilimin kendisi ile ilişkili olmak gibi bir işlevi vardır.

Bu işlevleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

Anlama İşlevi: Yapılacak araştırmada nedir sorusuna verilecek cevabı temsil eder.

Açıklama İşlevi: Bir araştırmada neden ve niçin sorularına cevap aranmasına bilimin açıklama işlevi denilir.

Yordama İşlevi: Bir araştırmaya başlamadan önce yapılmış olan çalışmalar ve bilgi birikimleri dikkate alınarak araştırmanın sonucuna dair ön kestirimde bulunulabilir. **Kontrol İşlevi:** Araştırmacı yapacağı bir çalışmada her zaman araştırması ile ilgili tüm olabilecekleri dikkate almalı ve kontrolü asla kaybetmemelidir. **Bilime Farklı Yaklaşımlar** Birçok düşünür bilimi açıklarken bir birlerinden farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Ancak bu farklı yaklaşımları bilimi bir ürün olarak ele alan yaklaşımlar ve bilimi bir etkinlik olarak ele alan yaklaşımlar olarak genellemek mümkündür. Ürün olarak bilim Bu yaklaşım bilim diye sunulan ürünleri değerlendirmeye alarak bunları anlamaya çalışır. Buradaki temel amaç bilimin yöntemlerini, dilini belirlemek ve çözümlenektir. Bu yaklaşımın en önemli temsilcileri arasında Hans Reichenbach (1891-1953) ve Rudolf Carnap (1891-1970) bulunmaktadır. Etkinlik olarak bilim Bu yaklaşımın temsilcileri bilimi bir etkinlik olarak kabul ederler. Bunun içinde öncelikli olarak bilim adamı, bilim adamlarını ve onların içinde yaşadığı toplumu tanımak gerektiğini ileri sürerler. Bu görüşün en önemli temsilcileri arasında Thomas Samuel Kuhn(1922-1996) ve Stephen Toulmin(1922-2009) gelmektedir. **Bilimsel Düşünme** Bilimsel düşünmenin kendine özgü bir yapısı vardır. “Bilimsel düşünme, belli bir kafa disiplini gerektirir”. Bilim insanı, bilimin sınırları içerisinde düşünme, sorgulama, analiz ve sentez süreçlerini

gerçekleştirir. Bilim ancak belli bir zihniyet anlayışı ile olanaklı olur. Belli bir bakış açısı, uzun yıllar boyunca yapılan araştırmalar, deneyimlerle ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı bilimsel düşünme öğrenilerek kazanılan bir düşünme biçimidir. Bilimsel düşünme bir kafa yapısıdır, söylemi buradan ortaya çıkmıştır. Bilimsel düşünme, bilimsellik yolundaki düşüncelerin ortaya çıkış sürecinde bilgiye ulaşmada kullanılan yöntemleri ya da adımları öğrenmekten geçer. Bilimin sınırları; bilimin konu alanı olan olgulardır. “Olgu, birtakım olayların dayandığı neden ya da bu nedenlerin yol açtığı sonuçlardır”. Bilim bu noktada olguları konu edinerek, neden ve sonuçlara dayalı akıl yürütmeler gerçekleştirir. Çünkü olgu, varlığı deneyle kanıtlanmış şeydir, yani objektif ve neseldir. Bilim de evrensel, objektif ve genel geçer olduğu için konu edindiği obje de olgular olmak zorundadır. Bilim olguları neden ve sonuç bağlamında incelerken kullandığı yöntem deney, gözlem, akıl yürütme teknikleridir. Bilimsel Düşünme Yöntemleri

1. **Doğrudan Düşünme Yöntemi** : Fenomenolojik yöntem olarak da adlandırılan, varlıkları görüldüğü şekliyle doğrudan doğruya inceleyen yöntemdir.

2. **Dolaylı Düşünme Yöntemi**: Kendi içinde 3'e ayrılır:

2.1. Semiyotik Düşünme Yöntemi; varlık üzerinde doğrudan düşünülememesi halinde, çeşitli işaretler (sözcük, simge, formül, model) kullanarak bu işaretlerle dolaylı bir şekilde düşünerek yeni bilgiler üretme faaliyetidir.

2.2. Aksiyomatik Düşünme Yöntemi; mantıktan bilinen tümdengelim(dedüksiyon) yöntemi kullanılarak yapılan bir düşünme biçimidir.

2.3. Redüktif Düşünme Yöntemi; tümevarım(endüksiyon) yöntemiyle yapılan düşünme yöntemidir.

Aksiyomatik yöntemin tersidir. Burada varlıklara ilişkin bilgiler düzenlenip birleştirilerek, yani özele ilişkin küçük önermelerden, yargı ve çıkarım yoluyla, dolaylı olarak daha büyük önermelere ulaşılmaktadır.

FELSEFE

Dilimize Arapçadan geçmiş olan Felsefe, aslen Yunan'ca “ Philosophia ” sözcüğünden gelmektedir. Philo sevgi anlamına gelirken, sophia bilgi veya bilgeliğin anlamına gelmektedir. Philosophia, bilgiyi veya bilgeliği sevmek, araştırmak ve peşinde koşmak anlamına gelmektedir. İlk olarak Pythagoras (MÖ 570 - MÖ 495) tarafından kullanılan bu terim, asıl anlamını Platon ve Aristoteles'te bulmuştur diyebiliriz. Yunanlıların “sophos” tan anladıkları şey, “beceri ve iktidar sahibi kişi” dir. Bundan dolayı bilginin sevilmesi ve istenmesi olarak felsefeyle uğraşan kişilere de filozof denmektedir. Filozoflar, akıl yoluyla, insan yaşamı ile ilgili her şeyi düşünme yoluna girmişlerdir. Dolayısıyla felsefeyi, her şeyi araştıran bir etkinlik haline getirmişlerdir.

BİLİM FELSEFESİ

Bilimin özelliklerini, bilimsel kuramların doğasını, bilimsel yöntemin yapısını bir problem olarak konu edinen bilim felsefesi; “ gözlem ve/veya deneye dayalı bilimleri inceleyen felsefe dalıdır”. Felsefenin bir alt disiplini olan bilim felsefesi, bilimle ilgili sorulabilecek her türlü soruyu sorar ve bunlara yanıt arar diyebiliriz. Bilimin metodunu, anlamını ve mantıksal yapısını; yine onun amaç, metod, ölçüt, kavram yasa ve kuramlarını mantıksal ve yöntemsel analizler yaparak anlama çabasıdır.

BİLİM VE ETİK

Bilimin var olabilmesi olgulara bağlıdır. Bunun için bilim değerlerle ilgilenmez. Yani bilim insanlara bilimsel bilgiyi verir insanın o bilgiyi ne şekilde kullandığı ile ilgilenmez. Bilimi üreten bilim insanlarıdır. Ancak bilim insanlarının ürettiklerini kullananlar ise teknolojiyi oluşturanlar, sanayiye kuran iş adamları ve devleti yöneten ve o bilgilerin kullanılmasına yönelik politikalar üreten yöneticilerdir. Etik, insanın tüm davranışlarını şekillendiren bir potansiyele sahiptir. İnsanın sadece siyasal olgular değil, tüm evren, eşyanın düzeni karşısındaki duruşu ve tutumunu belirleyen ana unsur, epistemolojik ve aksiyolojik yargılarıdır. Yani etik yargılar, bilgiler ile beraber insanın evren karşısındaki duruşunu belirler. Bu açıdan tüm insani davranışların ve tutumun kökeninde, bilgi ve değerlere ilişkin yargılar yer alır. Bunun için ortaya çıkacak iyi ve kötü kullanımlardan bilim insanları sorumlu değildir.

SIYASET FELSEFESİ GİRİŞ

Siyaset felsefesi, felsefenin bir disiplindir ve felsefenin yöntemlerini kullanarak, rasyonel bir analizle toplumsal hayatın daha iyi nasıl düzenlenebileceğini araştırır. Siyaset felsefesi, siyasal şeylerin nitelikleri hakkındaki kanaatlerin yerine, siyasal şeylerin mahiyeti hakkındaki bilgiyi geçirmeye çalışır. Siyaset felsefesi, hem siyasal şeylerin mahiyetini hem de iyi siyasal düzenin hakiki standartlarının neler olduğunu bilme girişimi olarak tanımlanabilir.

SIYASET FELSEFESİNİN TEMEL PROBLEMLERİ

Siyaset felsefesinin problemleri insanların toplum halinde ve siyasal örgütlenme içinde yaşamalarından doğan siyasal problemlerdir. Bu problemlerin en önemlilerinden birisi devlete ilişkin problemdir. Siyaset felsefecileri için devletin gerekli olup olmadığı önemli bir tartışma konusudur. Bazı siyaset felsefecileri devletin kendisinin iyilik olmaktan çok bir kötülük kaynağı, özgürlüğü kısıtlayan bir baskı aracı olduğunu savunurken, bazıları toplumsal hayatı yaşanılır kılmak, insanlar arası ilişkileri sağlıklı bir şekilde yürütmek için devletin gerekli olduğunu öne sürmüşlerdir. Örneğin; Marksist ve anarşist düşünürler devletin gerekli olmadığını savunurken, liberalist ve faşist düşünürler devletin gerekli olduğunu savunurlar. Siyaset felsefesinin üzerinde durduğu bir diğer problem kimin yönetmesi gerektiği problemidir. Toplumsal yaşam için bir egemenin varlığını gerekli görenler bu egemenin kim olması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Bu konudaki tartışmaları genel olarak iki görüş etrafında toplamak mümkündür. Bazı düşünürler siyasal iktidarın Tanrı'ya ait olması, insanların yaşamlarını düzenleyen yasaların Tanrı tarafından konulan yasalar olması gerektiğini savunmuşlardır. Bu düşünceye dayalı siyasal yönetim biçimine teokrasi denir. Batı dünyasından Augustinus ve Bossuet, İslam dünyasından ise Gazali ve İbni Teymiyye teokrasiyi savunan düşünürlere örnek olarak verilebilir. Bazı düşünürler ise siyasal iktidarın insanlara ait olması ve insanlar tarafından konulan yasalara göre belirlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Siyasal iktidarın insanlara ait olması gerektiğini savunanlar arasında da bu insanların hangi özelliklere sahip olması gerektiği konusunda görüş ayrılıkları olmuştur. Bu konuda bazı düşünürler egemenliğin, yönetim konusunda uzmanlara, bilginlere, filozoflara bir başka ifadeyle seçkinlere bırakılması gerektiğini savunurken bazıları da halkın doğrudan ya da seçtiği temsilciler aracılığı ile kendini yönetmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Seçkinlerin yönetimini savunan siyaset felsefesi kuramına aristokrasi, halkın kendi kendisini yönetmesi gerektiği düşüncesini savunan siyaset felsefesi kuramına da demokrasi adı verilmektedir. Platon, Aristoteles, St. Simon, A. Comte, Farabi seçkinlerin yönetimini savunurken, J, Locke, J.J. Rousseau, J.S. Mill, Hayek halkın iktidarını savunan düşünürlerdir. Bu görüşlerin yanı sıra egemenin tek bir kişi olması gerektiğini savunan düşünürlerde vardır. Tek bir kişinin egemenliğini savunan görüşe monarşi adı verilmektedir. Monarşi'yi savunan düşünürlere örnek olarak Thomas Hobbes verilebilir. Siyaset felsefesinin üzerinde durduğu bir başka problem, egemenliğin mutlak ve sınırsız mı yoksa sınırlı mı olması gerektiği problemidir. Farklı gerekçelerden hareket etmekle birlikte, teokrasi taraftarları ve Hobbes gibi monarşi taraftarları egemenliğin mutlak ve sınırsız olması gerektiğini savunurlar. Buna karşılık Montesquieu, Locke, Mill, Hayek gibi düşünürler iktidar sahibinin egemenliği kullanımına bazı sınırlar getirilmesi gerektiğini düşünürler. Egemenliğin mutlak veya sınırlı olması gerektiğine ilişkin probleminin uzantısı olarak ortaya çıkan bir diğer problem, bireyle devlet arası ilişkilerin ne şekilde olması gerektiği problemidir. Siyaset felsefesinin tartıştığı problemlerden bir diğeri devletin yerine getirmesi gereken görevler konusudur.

SIYASET FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

Devlet: “Siyasi örgütlenmenin en üstün şekli” olarak kabul edilir. Günümüzde devlet denildiğinde, 15./16. yüzyılda şekillenmeye başlayan modern devlet kastedilir. Bu bağlamda devlet; “belirli bir sınır dâhilinde egemen bir hükümet yetkisi tesis eden ve bir dizi daimi kurum aracılığıyla otorite uygulayan bir siyasi birlik” olarak tanımlanabilir.

Otorite: Belli bir bölgede meşru biçimde hüküm sürebilme amacıyla siyasal bir kuruma devredilmiş güç olarak tanımlanır. Max Weber (1864-1920), üç otorite şeklinden söz eder. Bunlar; geleneksel otorite, karizmatik otorite ve yasal-rasyonel otoritedir.

Meşruiyet: Siyasi iktidarın varlık sebebinin halkın rızasına ve onayına dayandırılmasıdır. Meşruiyet, iktidarın yasa ve emirlerinin toplumca kabul edilmesi ve uyulmasının tek dayanağı olarak kabul edilir. Meşruiyet, birey-toplum-siyasal iktidar arasındaki ilişkilerin üzerine inşa edildiği ilkeleri, kuralları ve değerleri göstermektedir.

Özgürlük: Genel anlamda her türlü dış etkiden bağımsız, zorlamaya, kısıtlamaya, baskıya uğramadan düşünebilme ve davranabilme durumu olarak tanımlanır. Bir kimse, eylemlerinde ve tercihlerinde başkaları tarafından engellenmediği ölçüde özgürdür.

Adalet: En temel insani erdemlerden birisi olarak kabul edilen adalet, insanların neyi hak ettikleriyle ilgili bir kavramdır. Bu bağlamda adalet, dünyadaki kaynakların bölüşülmesiyle ilgili bir olgu olup, herkesin hak ettiği şeyi elde etmesi şeklinde tanımlanabilir.

Eşitlik: Benzer durumda olanlara benzer şekilde davranılmasını öngören bir kavramdır. Çağdaş toplumlarda, insanların sırf insan olmaktan dolayı eşit değere sahip oldukları, haklar bakımından eşit oldukları ve bu nedenle de dine, ırkına, cinsiyetine bakılmaksızın insanlara eşit davranılması gerektiği düşüncesi savunulur.

Hak: Bireyin bir başkasından, toplumdan veya devletten isteyebileceği, talep edebileceği ve kullanabileceği yetkililerdir. Bir başka ifadeyle özgürlüğü sağlamak için kişilere hukukça verilen yetkiye hak denir.

SIYASİ İDEOLOJİLER

Anarşizm Anarşi sözcüğünün kökeni Yunancadır ve kelime anlamı “kuralsızlık” demektir. Anarşi kavramı Fransız Devrimi ile siyasi içeriğini kazanır. Anarşizm gündelik dilde kaos, kargaşa ve düzensizlik gibi anlamlara gelecek şekilde kullanılsa da, güçlü siyasi ve felsefi içeriğe sahip, belli bir toplumsal düzeni savunan siyasi bir ideolojidir. Bu ideoloji William Godwin, P. A. Kropotkin, Mihail Bakunin, Pierre Joseph Proudhon ve Emma Goldman, Max Stirner gibi düşünürler tarafından savunulmuştur. Anarşizmin ilkelerini açık ve sistemli bir şekilde dile getiren düşünür Godwin’dir. Ancak Fransız Devrimi’nin oluşturduğu kaos ortamında yanlış çağrışımlara sebep olacağı düşüncesiyle kendisini anarşist olarak adlandırmamıştır. İlk defa “Mülkiyet Nedir?” adlı eserinde kendisini siyasi anarşist olarak nitelendiren düşünür Proudhon’dur. Proudhon anarşiyi, “bir efendinin, bir egemenin yokluğu” olarak tanımlar. Anarşist düşünürler anarşi kavramına olumsuz anlamlar yüklemesler. Onlar için anarşi yapıcı, düzenleyici bir içeriğe sahiptir ve insanlığı uyum içinde yaşanan özgür ve adil bir toplum biçimine götürebilir. Anarşist düşünürler anarşinin sahip olduğu olumlu anlamları insan doğasına yaptıkları atıflarla temellendirmeye çalışırlar. Anarşist kuramların çok çeşitli yelpazesi içinde insan anlayışı şöyle tanımlanabilir. İnsan, doğası gereği dayanışmaya ve işbirliği içinde yaşamaya uygundur. Devlet, otoriter yapısıyla, insanın doğuştan iyi olan doğasına uygun şekilde örgütlenmesine engel olmaktadır. Dolayısıyla insan doğasına her koşulda yabancı ve aykırı olan devlet gereksizdir ve ortadan kaldırılmalıdır. Devlet nasıl biçimlendirilmiş olursa olsun, insana herhangi bir yarar sağlama konusunda yeteneksizdir. Nitekim hangi devlet formu olursa olsun doğasında temel ve karakteristik bir özellik olarak baskıyı taşıy ve yönetimi altında bulunan insanlardan itaat ister. Faşizm Faşizm kavramı çoğu zaman küçümseme ifadesi olarak kullanılsa da, güçlü tarihsel ve politik kökleri olan ve pratikte uygulama alanı bulmuş bir ideolojidir. Faşizm iki dünya savaşı arasında İtalya’da Mussolini’nin, Almanya’da Hitler’in önderliğinde uygulama alanı bulmuştur. Faşizmde devlet kişilerin istek ve iradeleri dışında kendiliğinden oluşan sosyolojik, tarihsel bir gerçek, organik bir bütündür. Devlet bireylere değil, toplumsal kuruluşlara dayanır ve gerçekleştirmek zorunda olduğu kendine özgü amaçları vardır. Bu nedenle faşizmde birey, başlı başına bir değer ve varlık olarak görülmez, belirli bir değere ve varlığa sahip olan devlettir. Birey, ancak toplum içinde yerine yetirdiği fonksiyonlara göre bir değer ve varlık kazanır. İnsanlar doğuştan özgür ve eşit değildir. Kişinin devlete karşı ileri sürebileceği ve devletin dokunmaması gereken hak ve özgürlükleri yoktur. Kişi hak sahibi olarak değil, görevlerle yükümlü bir kişi olarak ele alınır. Birey toplum ve devlet açısından amaç değil, araç durumundadır. Kişi devletin ve toplumun amaçlarına hizmet etmekle görevlidir. Faşizmde her şey devlet içinde ve devlet içindir. Faşist devlet, her şeye egemendir ve toplumdaki bütün güçlere hükmeder. Devletin sosyal, siyasal, ahlaki ve ekonomik bütün alanlara müdahale etme yetkisi vardır. Faşist devlet, bütün alanlara hükmeden ve bireylerden mutlak itaat bekleyen yapısıyla otoriter ve totaliter bir devlet olarak ortaya çıkar. Liberalizm Liberal kelimesi zihinsel bir tutumu niteler ve açık görüşlü, farklı görüş ve düşünceleri anlayabilen, onlara karşı hoşgörülü olabilen insanları nitelemek için kullanılır. Siyasi anlamda liberalizm, birey özgürlüğünü en geniş anlamda savunan bir ideoloji olarak kabul edilir. Siyasi bir ideoloji olarak liberalizm, bireysel hak ve özgürlükler korumak adına devletin yetkilerini sınırlandırmayı öngörür. Nitekim liberalizmin devlet anlayışı, bireye ve bireyin rızasına dayanır. Sözleşmeciler liberalizme göre, insanlar bir devlet çatısı altında yaşamadan önce doğa durumu adı verilen bir aşamadan geçmişlerdir. İnsanlar doğa durumunda yaşamaktan kendi rızalarıyla vazgeçerek, aralarında anlaşarak bir sözleşme yapıp devleti kurmuşlardır. İnsanlar doğa durumunda, yaşama, özgürlük, mülkiyet gibi doğal haklara sahiptirler. Devleti kurma amaçları bu temel ve doğal hakları güvenceye almaktır. İnsanların kendi rızasıyla kurdukları devlet kuruluşu amacına uygun hareket etmek durumundadır. Liberal devlet sisteminin temel ilkesi de, insanların vazgeçilemez doğal haklara sahip oldukları ve devletin bu haklara dokunamayacağı anlayışına dayanır. İnsanların haklarının kökeni devlete değil, devletin kökeni insanların haklarıdır. Devletin varlık nedeni bu hakların korunmasıdır. Marksizm Marksizm, 19. Yüzyılda Karl Marks (1818-1883) ve Friedrich Engels (1820-1895) tarafından geliştirilen görüşlere bağlı olarak, kapitalizme tepki olarak ortaya çıkmıştır. Marksizm de toplumların

tarihi, ekonomik yapıların yani üretim tarzlarının tarihi olarak görülür. Toplumsal hayatın gerçek temeli insanların kendi emekleriyle katıldıkları toplumsal üretim ilişkileridir. Bu ilişkiler bir bütün oluşturarak toplumun ekonomik yapısını meydana getirirler. Oluşan ekonomik yapı, iki toplumsal sınıfın doğmasına neden olur. Bunlardan biri üretim araçlarına sahip olan, onları denetleyen sınıf diğeri de çalışan ve üretim aracı haline gelen sınıftır. Bir başka ifadeyle, ezen (kapitalist/burjuva) ve ezilen (proletarya) sınıf. Azınlıkta olan ezen sınıfın, çoğunluğu oluşturan ezilen sınıfa hâkim olabilmesi için yalnızca ekonomik güç yeterli değildir. Bir baskı mekanizmasına ihtiyaç vardır. Bu baskı mekanizması ise devlettir. Devlet, ekonomik ilişkiler üzerine inşa edilmiş, bir sınıfın başka bir sınıfı ezmekte kullandığı örgütlü güçten başka bir şey değildir. Dolayısıyla Marksizm'e göre devlet gereksizdir ve tek seferde olmasa bile aşamalı bir şekilde ortadan kaldırılmalıdır. Muhafazakârlık Muhafazakârlık etimolojik olarak, korumak, saklamak, muhafaza etmek, biriktirmek gibi anlamlara gelir. Muhafazakârlık, günlük dilde "muhafaza etmek" fiilinin taşıdığı anlama bağlı olarak, mütevazı veya ihtiyatlı davranış, geleneksel bir hayat tarzı, değişim karşıtlığı gibi anlamlarda kullanılır. Muhafazakârlığın kökleri, birçok ideoloji gibi tarihsel olarak çok eskilere dayansa da, bir ideoloji olarak ortaya çıkışı ve siyasi anlamda kullanımı Fransız Devrimi'nden sonra olmuştur. Bu anlamda muhafazakârlığın ilkeleri, İngiliz filozof ve devlet adamı Edmund Burke'ün (1729-1797), ilk baskısı 1790 yılında yapılan Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler adlı eserinde dile gelir. Burke, bu eserde dile getirdiği düşünceleriyle modern toplumsal ve siyasi muhafazakârlığın kurucusu olarak kabul edilir. Muhafazakârlığın merkezi konularından birisi gelenek savunusudur. Gelenek, zamana karşı koyabilmiş değerleri, kurumları ve bir kuşaktan diğerine aktarılanları kapsar. Muhafazakârlar, gelenek ve kurumların, zamanın yaptığı sınavı geçtiğini ve hassasiyetle korunması gerektiğini düşünürler. Geçmiş kendi içinde bir bilgelik taşır ve bundan dolayı yaşayanların ve gelecek kuşakların menfaati için korunmalıdır.

ESTETİK, SANAT, SANAT FELSEFESİ

Estetik Estetik kavramı Gerekçe “Aisthesis” ya da “Aisthanesthai” kelimelerinden gelen bir anlama sahiptir. Aisthesis kavramı duyum, duyular, algı anlamına gelirken, Aisthanesthai duyu ile algılama anlamına gelmektedir. Estetik biliminin kurulmasını sağlayan ve ona bu adı veren bilim adamı Alexander G. Baumgarten ’dir (1714-1762). Baumgarten “Aesthetica” adlı eserinde estetik biliminin açıklamasını yaparak estetik biliminin temellendirilmesini sağlamış ayrıca “Şiirler Üzerine Bazı Felsefi Düşünceler” adlı doktora tezinde de ilk kez estetik kavramını kullanmıştır. Sanat Sanat, insanoğlunun ilk var olduğu andan itibaren kendisini ifade etmek için kullandığı en önemli argümanlardan birisidir. Çünkü sanat hayata dair tüm olup bitenleri anlatmanın en yaratıcı en etkin yollarından birisidir. Sanat tüm insanlara hitap eden yaşamla ilgili olgulardır. Sanat belirli birey veya bölgeye bağlı olarak ortaya çıkabilir fakat evrensel bir özelliğe sahiptir. Sanat Felsefesi Felsefenin sadece sanat eserleri ile ilgili, bağlantılı problemlerini ve kavramlarını ele alan disiplinine denilir. Özellikle form, anlam, dışavurum, soyutlama, sembol ve güzellik gibi kavramları analiz eden bir daldır. Sanat felsefesi insanın oluşturduğu sanat eserlerinin neliğini sorgulayan, onu meydana getiren sanatçının etkinliğini inceleyen bir bilim dalıdır. Genel anlamıyla ifade edersek sanat eserinin felsefi anlamda sorgulanmasına sanat felsefesi denilir.

ESTETİK VE SANAT TEORİLERİ

Sanat ile ilgili düşünürleri en çok ilgilendiren konu, sanatın tanımlanmasına yönelik olgular olmuştur. Sanatın tanımlanmasına yönelik bu çabalar Platonla başlayarak günümüze kadar süre gelmiş ve halada devam etmektedir. Taklit Olarak Sanat Sanatla ilgili bilinen ilk sanat anlayışıdır. Sanatın doğası üzerinde yoğunlaşarak onun ne tür bir faaliyet olduğunu açıklamaya çalışır. Bu anlayış sanatsal faaliyetin bir tür taklit (mimesis) olduğunu söyler. Bu anlayışa mimetik sanat kuramı veya taklit olarak sanat anlayışı adı verilmektedir. Uzunca bir süre etkisini sürdüren bu yaklaşım özellikle de 19. Yüzyılda fotoğrafçılığın icadıyla etkisini kaybetmiştir. Yaratım Olarak Sanat Taklitçi yaklaşımın görüşlerine zıt olarak sanatçının hayal gücü ve yaratma gücünün olduğunu kabul eder. Bu görüş on dokuzuncu yüz yıl romantik yazarlarının ve düşünürlerinin ortaya koyduğu bir görüştür. Romantikler sanat eserini, sanatçının kişisel heyecanının bir dışa vurumu (Expression) olarak ifade ederler. Sanatçının hayal gücü ve yaratıcılığı önemlidir. Çünkü hayal gücü akıldan üstün olan bir yetidir. Hayal gücü hem yaratıcı, kişiye özel ve doğanın kendisini açığa vurucu, ifşa edici özelliğe sahiptir. Hayal gücü dış dünyadan gelen verileri toplar ve onları çözümler, onlardan yeni bir şeyler yaratır. Oyun Olarak Sanat Sanatın özünü sanatsal faaliyetin kendisinde arayan bir başka sanat kuramı da oyun olarak sanat anlayışıdır. Bu anlayışın en önemli temsilcisi Alman şair Friedrich Schiller (1759-1805)dir. Schiller “İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Mektuplar” adlı eserinde insan, estetik ve oyun ilişkisi üzerinde durmuştur. Çünkü ona göre insan, insan olduğu zaman oyun, oynar ve oyun oynadığı sürece insan olur.

ESTETİĞİN TEMEL KAVRAMLARI

Estetik yalnızca güzellik dediğimiz değeri inceleyen bir bilim dalıdır dersek, estetik biliminin alanını sınırlandırmış oluruz. Çünkü estetik biliminin ilgi alanı içerisine sadece güzellik değeri girmez. Güzellik Ve Güzellik Problemi İnsanın yaşamında etkili olan bir takım değerleri vardır. Bu değerlerin başında bilgi, ahlak ve duygusal değerler bulunmaktadır. Bilgiyi kendine konu edinen felsefenin alt disiplinine epistemoloji, ahlakı konu edinen alt disipline etik, duyguyu kendine konu edinen alt disipline estetik adı verilir. Güzel en genel anlamı ile bir nesneye yüklenilen ve onun tarafından taşındığına inanılan değerdir. Güzel ve Doğru Bütün güzellik görüşleri metafizik görüşlerdir. Güzel dediğimiz şey bir değerdir. Güzelin yanı sıra başak değerlerde vardır. Doğru ve iyi değerleri gibi. Doğru demek konusuna uygun olan bilgi demektir. İyi değeri ise bir ahlak değeri olup eylem ve davranışlarımızla ilgilidir. Güzel ise salt estetik bir değerdir. Doğruluk; bilgimizin bir niteliği olarak var olanlar üzerine söylenenlerin var olanlara uygunluğunu gösterir. Güzel ve İyi Güzel ve iyi kavramı ilk zamanlar birbiriyle aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Bu iki kavramın birbirinden farklı olduğunu ilk olarak ünlü Düşünür Kant ortaya koymuştur. Platon bu iki kavramı birbiriyle aynı anlamda kullanmıştır. Güzel ve Yüce Güzelin yücelikten farklı olduğu düşüncesi ilk kez Aristoteles tarafından ortaya konulmuştur. Ona göre güzellik sınırlı bir objeyi gerektirir. Yüce ise sınırsızlıktan sonsuzluktan gelir. Saygı uyandıran bir özelliğe sahiptir. İnsanlar genellikle kendi gücünün üstünde güce sahip olgularla karşılaştığında yüce duygusu açığa çıkar. Güzel ve Hoş Güzel ve hoş duygularımızla ilgili iki

değerdir. Hoş olan şey bize haz veren şeydir. Bu duruma bakarak haz ve hoşluğun güzellik üzerine yoğunlaşmış gibi gözüktüğünü düşünebiliriz. Kısacası güzel sürekli güzeldir hoşluk ve hazın süresi duruma göre değişebilir ve daha kısa sürebilir. Güzel ve Fayda Antik Yunanda düşünürler güzel ve fayda değerlerini birbirleriyle özdeş saymışlardır. Çünkü onlara göre her ne ki güzeldir o aynı zamanda iyi ve faydalıdır. Aynı zamanda faydalı olanda güzeldir düşüncesine sahiptirler. Güzel değeri her zaman güzeldir. Ancak fayda ise gelip geçicidir ve kişiden kişiye farklılık gösterir. Güzel ve Çirkin Çirkin kavramı genellikle güzelin karşıtı olarak tanımlanır. Bu kavramı ilk defa ele alan kişi K. Rosenkranz'dır. Onu 1853'te yazdığı 'Çirkinliğin Estetiği' adlı eserinde çirkinlik ile ahlaki kötülük arasındaki benzerliğe dikkat çekmiştir. Kötülük ve günah iyiliğin karşısındadır ve iyiliğin cehennemi ise çirkinliktir çünkü çirkinlik güzelliğin cehennemidir.

Estetikle İlgili Diğer Kavramlar Her estetik olay bir suje ve obje ilişkisine dayanır. Yani estetik bir olayda bir yandan estetik bir obje diğer yandan onu estetik olarak algılayan ve ondan zevk ve haz alan bir suje bulunur Estetik Değer Bir sanat eserini güzel ya da başarılı bir eser haline getiren özelliklere estetik değer denilir. Estetik değer en güzel karşılığı güzellik, değersizliğin karşıtı da çirkinliktir Estetik Haz Sanat eserlerine ve doğal güzelliğe verilen estetik tepkide yer alan duygusal unsura estetik haz denilir. Yaşama ait duygularımız, heyecanlarımız, sevinç ve hoşlanmalarımızla sanat eserlerinin bize verdiği duygular, heyecanlar, sevinç ve hoşlanmalar birbirinden farklıdır Estetik Özne Nesnenin taşıyıcısı olduğu güzellik değerini algılayan ondan etkilenmeden geçemeyen belli bir güzellik duygusuna estetik beğeniye sahip olan bilinçli insan varlığına estetik özne denilir. Estetik özne aynı zamanda estetik nesne karşısında estetik tavır alabilen kişiyi tanımlar. Estetik Tavır İnsanın belli bir estetik değere sahip nesne ya da sanat eserine sanatın bizatihi kendisine onun asıl değer ve algısal niteliklerine kıymet verecek ve takdir edecek, sonuçta estetik yaşantı içinde olacak şekilde yaklaşma imkânı veren duruş ya da zihin haline estetik tavır denilir Sanatçı Sanatçı; tüm algılarını kullanarak oluşturacağı eserinde kullanacağı teknikleri seçerek tasarlayan ve bunlara hayal gücü ve yaratıcılığını da ekleyerek eserini oluşturan kişidir. Güzel sanatların her hangi bir dalında yaratıcılığı olan eser veren kimse veya sinema, tiyatro, müzik gibi sanat eserlerini oynayan, yorumlayan ve uygulayan kimseye denilir Sanat Eseri Yaratıcılık ve ustalık sonucu ortaya çıkan üstün ve değerli esere de sanat eseri adı verilir. Her sanat eseri kendi özellikleri ile var olan, kendine has, başka benzeri olmayan bir özelliğe sahiptir. Bir sanat eserini ve onu ortaya koyan sanatçıyı değerlendirirken onların var olduğu dönemi de bilmek gerekir. Alımlayıcı Alımlayıcı bir sanat eseri karşısında hissettiklerini, duygularını dile getirerek ifade eden kişilerdir. Bir sanat eserinin güzelliğini ve değerini ortaya koyan kişiler bu alımlayıcılardır. Ancak bu algılama biçimleri kişiden kişiye göre farklı olacağı için değişik duygulanma ve haz biçimleri ortaya çıkabilir. Bu durumda sanatta farklı kuramlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Estetik Değer Sanat açısından sanat eserinin var olabilmesi için ona estetik bir değer yüklenmesi gerekir. Bir sanat eserini güzel ya da başarılı bir eser haline getiren özelliklere estetik değer denilir. Estetik değer en güzel karşılığı güzellik, değersizliğin karşıtı da çirkinliktir. Bir sanat eseri karşısında sadece estetik suje ile estetik obje arasında bir bağ kurulmaz. Çünkü estetik objeye bu esnada bazı değerler yüklenir(Güzel, yüce, trajik, komik, çirkin, çocuksu gibi). İşte estetik objeye yüklemiş olduğumuz bu özelliklere estetik değer denilir Eleştirmen Sanat eserinin ortaya çıkması için sanatçının varlığı gerekliken sanat eserinin yaşam bulması, değerlendirilmesi ve yorumlanması için de alımlayıcıya ve eleştirmene bağlıdır. Alımlayıcı ve eleştirmen olmadan sanat eseri değer kazanmaz. Eleştirmenler özel bir tür izleyici kategorisindedir. Onlar, bir sanat eseri hakkında yazıp çizen ve konuşan kişilerdir. Eleştirme, sanat eserinin iyi ya da kötü olduğunun ötesinde bir şeyler söylemeyi gerektirir. Zanaat Zanaat; İnsanların maddeye dayanan ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte tecrübe, beceri ve ustalık gerektiren İş'e verilen addır. Belli bir zanaatla uğraşan bir zanaatı meslek edinmiş kişiye de zanaatkâr denilir.

ESTETİK YARGILARIN YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

Yargı bir kişinin her hangi bir nesne karşısında kendine özgü idealarını dile getirdiği söz dizisidir. Bu yargılar genelde iki şekilde ele alınır. Bilimsel yargılar ve değer yargıları şeklinde. Bilimsel Yargılar Bilimdeki yargılar tüm insanlara hitap eder, kişiden kişiye farklılık göstermez. Yani bilimsel yargılar objektif (nesnel) yargılardır. Estetik Yargılar Estetik yargılar insanın estetik bir obje karşısında haz duyduğunda ve o estetik obje ile ilişki kurduğunda (olumlu veya olumsuz) oluşan estetik sujenin takındığı tavrı dile getiren sübjektif (özne) yargılardır. Bu yargılar sanat eserinin değer kazanmasına neden olur. Ortak Estetik Yargıların Olup Olmadığı Bir yargının ortaya çıkabilmesi için önce sanat eserinin estetik bir değere sahip olması gerekir. Daha sonra bu değeri takdir edecek belli bir estetik duyarlılığa sahip özneye ve son olarakta bu sanat eseri karşısında estetik bir tutum içinde olunmasına ihtiyaç vardır. Ortak Estetik Yargıların Olabileceğini Red Edenler Bu görüşe mensup kişilere göre herkesin kendine göre bir haz duyma ve güzellik anlayışı vardır. Bu anlayışın doğruluğu ve yanlışlığı tartışılmaz. Biri diğer kişiye ben bunu yapıyorum sen bunu niye yapmıyorsun diye o kişiyi eleştiremez ve zorlayamaz da. Çünkü beğenin ölçüsü olabilecek ne bir kural nede bir prensip vardır. Estetik Yargıların Olabileceğini Kabul Edenler Bu düşünceye mensup düşünürlere göre estetik yargının genel geçerliliği söz konusudur. Bir kişinin güzel bulduğunu diğer kişilerinin de güzel bulmasını isterler.

GİRİŞ Din, bir hayat tarzı olarak ele alındığı zaman, içinde bulunduğumuz dünyanın anlamlandırılması teşebbüsü olarak da tanımlanabilir. Bu tanımlama, dinin felsefe ve kültürle olan bağıını da ortaya koymaktadır. **FELSEFE İLE DİN ARASINDAKİ İLİŞKİ** Ele aldıkları konular bakımından din ile felsefe insanlık tarihi boyunca birbirleriyle yakından ilgili alanlardır. Felsefeden yola çıkınca biraz sonra din ile ya da dinden başlayınca hemen felsefeyle karşılaşılır. Bu karşılaşmada insanın, ‘inanma’ ve ‘düşünme’ gibi iki önemli özelliği kendini göstermektedir. **TEOLOJİ VE DİN FELSEFESİ** Din felsefesinin teoloji gibi belli bir dini savunmak, anlatmak, kabul ettirmek ve yaymak gibi bir kaygısı yoktur. Din felsefesinin temel konusu din olgusudur. Din felsefesi, felsefenin ilkelerinden hareket ederek din üzerine akla dayalı, nesnel, eleştirel ve özgür bir düşünme faaliyeti yapar. Dinin Felsefi Yolla Temellendirilmesi Din felsefesinin temellendirmesi ile felsefenin temellendirmesi arasında hiçbir fark bulunmamaktadır. Felsefe, problemleri nasıl temellendiriyor ve hangi yöntemi kullanıyorsa, din felsefesi de aynı yolu takip eder. Din Felsefesinin Temel Kavramları Felsefede her problem alanının kendine göre temel kavram ve terimleri vardır. Din felsefesinin temel kavram ve terimleri arasında da Tanrı, vahiy, peygamber, iman, ibadet, mucize, kutsal, ahiret, ulu (yüce) gibi kavram ve terimler bulunmaktadır. Tanrı Bütün dinlerde inanılan en temel varlık, Tanrı’dır. Tanrı, mutlak varlıktır. Mutlak olduğu için zaman ve mekânla sınırlı olmayan sonsuz varlıktır. Vahiy Tanrı’nın, var olanlardan yapıp yapmamalarını istediği emir ve yasaklarını içeren mesajlara vahiy denir; bu bir anlamda Tanrı’nın insanlarla iletişim kurmasıdır. Peygamber Tanrı’nın insanlarla iletişim kurması ve buyruklarını iletmesi için seçtiği elçidir. Peygamberlerin diğer insanlardan tek farkları, Tanrı tarafından seçilmiş özel kişiler olmasıdır. Bunun dışında insan olmak bakımından başka bir üstünlükleri bulunmamaktadır. İman Dinin belirlediği esasları kabullenip benimsemektir. Dinin ilk şartıdır. İnanmaksızın bir dine mensup olunamaz. Her dinin kendisine göre inanç esasları vardır; bunlar arasında en önde gelen, Tanrı’ya ve O’nun bildirdiklerine kuşku duymadan inanmaktır. İbadet Tanrı’nın buyruklarını, O’nun istediği biçimde yerine getirmektir. İbadet, Tanrı’ya bağlılığın ve O’na saygının bir işaretidir. İbadet yapmanın amacı, ruhu huzura kavuşturmak ve çirkinliklerden arındırmaktır. Ulu (Yüce) Dinin en ulusu, en büyüğü ve her şeyin yaratıcısı olan Tanrı’ya verilen bir sıfattır. Kutsal Dinde ikinci dereceden değerli varlıklardır. Mucize Doğa olaylarına aykırı olan, doğada normal işleyen düzenin dışında ortaya çıkan ve doğaüstü olarak nitelenen olağanın dışında gerçekleşen olaylara mucize denir. Din Felsefesinin Temel Sorunları Nasıl ki felsefenin belli problem alanları varsa, din felsefesinin de kendine özgü problem alanları vardır. Metafizik ve kozmolojik problemler Bu konuda ele alınan konular arasında Tanrı’nın varlığı ve evrenin varlığı sorunları bulunmaktadır. Tanrı’nın varlığıyla ilgili olarak Tanrı var mıdır? Tanrı’nın varlığı kanıtlanabilir mi? gibi sorular öne çıkarken kozmolojik bakımdan da şu sorularla ilgilenilir. Evren nasıl var olmuştur? Evren kendiliğinden mi vardır, yoksa yaratılmış mıdır? Evreni yaratan Tanrı ile evren birbirinden ayrı mıdır yoksa evrenle Tanrı bir ve aynı mıdır? Epistemolojik problemler Bilgi, süje ile obje arasındaki ilgidir. Dinde de süje ile obje arasında bir ilgi vardır. Ancak dindeki süje-obje ilgisi biraz farklıdır. Yüce varlıkla insan arasında nasıl bir bilgi alış veriş olabilir. Bu bilginin yani vahyin iletilmesinde en önemli araç olan peygamber, süje midir, obje midir, yoksa sadece bir aracı mıdır? Vahiy bir dini tecrübe midir? Sınırlı bir varlık olan insan sonsuz varlığın bilgisini anlayabilir mi? Din felsefesi, bu sorular ve inanma, bilme, şüphe etme, gibi problem ve kavramları epistemolojik bakımdan analiz ve eleştirisini yapar. Ruh ve ruhun ölümsüzlüğü Hemen hemen tüm din ve felsefelerde insan, beden ve ruh bütünlüğünden oluşan varlık olarak tanımlanır. Bu bütünlükten beden ölümlü, ruh ise ölümsüzdür. Acaba ruh nasıl bir varlıktır? Bedenin ölmesine rağmen ruh niçin ölmez? Ruhun ölmemesi, dinlerde ahiret inancıyla örtüşmektedir. Ahiret, fizik evrenin ötesinde başka bir âlemde yeniden yaratılmanın ifadesi olduğuna göre bu yeniden yaratma nasıl olacaktır? Kötülük problemi Din felsefesinin üzerinde durduğu önemli problemlerden biri de kötülük problemidir. Teizmin aleyhinde kullanılan bu problemin özünde şu iddia bulunmaktadır: her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve mutlak anlamda iyilik sahibi olan bir Tanrı varsa, yeryüzünde niçin kötülük vardır? Dinin ahlak, sanat ve bilimle ilgisi sorunu Ahlakın kaynaklarından biri de dindir. Aslında dinlerin insanlardan istediği de iyi ahlak sahibi olmalarıdır. Dinin ahlakla ilgisi bellidir, ancak acaba bilim ve sanatla ne gibi bir ilgisi bulunmaktadır? Dini tecrübeye ahlak, sanat ve bilimin yeri nedir? Din felsefesinin cevabını aradığı konular arasında bunlar da bulunmaktadır. Din ve sembolizm Dinde her konu açık bir şekilde bildirilmemiş olabilir. Her dinin kullandığı bir din dili ve sembolleri de bulunmaktadır. Bunların dini tecrübeye nasıl bir yeri olduğunu da yine din felsefesi

problemleri arasında görmek mümkündür. Tanrı'nın Varlığıyla İlgili Deliller İnsan, inanan bir varlık olmasına rağmen sık sık inandığı şeyler hakkında şüpheye de düşebilir. Bu şüpheleri giderebilmek için inandığı şeyler hakkında bazı kanıt ve delillere ihtiyaç duyar. Ancak kanıtlama, somut varlıklarla ilgili bir durumdur. Tanrı ise somut bir varlık olmadığı için varlığı kanıtlanamaz, sadece hakkında bazı deliller getirilebilir. Çünkü kanıtlama kesinliği gerektirir; halbuki delil getirme, kesinliği gerektirmez. Bu deliller şunlardır: Ontolojik Delil Bu delil, Tanrı'nın Mükemmel Varlık olduğu inancına dayalıdır. Kozmolojik Delil Evrenin var oluşundan hareketle yapılan delil getirmeye denir. Kozmolojik delilin iki yönü vardır. İlki hudûs delili, ikincisi de imkân delilidir. Hudûs Delili Her hâdisin, hudûsu için (her sonradan olanın var olması için) bir muhdise (sebebe, var ediciye) ihtiyaç vardır. Evren, hâdistir; öyleyse evrenin var olması için bir muhdise (sebebe) ihtiyaç vardı. O muhdus yani sebep de kendisi sonradan olmayan Tanrı'dır. İmkân Delili Hudûs deliline de benzeyen bu delile göre evrende var olan mümkün varlıklar ya kendiliklerinden var olmuşlardır ya da onları meydana getiren başka sebepler vardır. Eğer bir mümkün varlık kendi kendisinin sebebi olsaydı, kendisinden önce bir başka sebep daha olması gerekecekti ki bu saçmadır. O halde mümkün varlığın var olması için başka bir sebebe ihtiyacı vardır. Mümkünün sebebi olan da ya mümkündür ya da zorunludur. Sebep mümkün olduğunda onun da başka sebebe ihtiyacı olmasından dolayı sebebin zorunlu olması gerekmektedir ki sebebe ihtiyacı olmasın. O halde mümkünün sebebi zorunlu varlıktır ve bu da Tanrı'dır; çünkü Tanrı, sebebi bulunmayan tek varlıktır. Teleolojik Delil (Gaye ve Nizam Delili) Çeşitli varlıkların bir araya gelerek alt sistemler oluşturmaları ve bunun sonucunda organik bir bütün meydana getirmeleri tesadüfe de bağlı olamayacağına göre evrene bu nizam ve gayeyi veren ilim, güç, irade ve ihsan sahibi bir varlık vardır ve bu varlık Tanrı'dır. TANRI TASAVVURLARI ÇERÇEVESİNDE TANRI-ÂLEM İLİŞKİSİ Felsefe ve ilahiyat kitaplarında çeşitli Tanrı tasavvurlarına rastlanmaktadır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: Deizm Deizm, Latince Tanrı anlamında olan deus teriminden gelir. Bu anlayış, iki temel tezden yola çıkar. İlki âleme müdahale etmeyen bir ulûhiyet anlayışıdır. İkincisi de ilk anlayıştan destek alan ve evreni dini anlayışa gerek duymaksızın yalnızca akılla açıklamaya çalışan bilim adamları tarafından benimsenmiştir. Panteizm Tanrı-âlem ikiliğini kaldıran, Tanrı'nın evrenle bir ve aynı şey olduğunu, tabiatın da insanın da sadece Tanrı'nın açılımları olduğunu kabul eden felsefi -dini anlayıştır. Ateizm Tanrı'nın varlığını reddeden anlayışa verilen isimdir. Tanrıtanımsız olarak dilimize çevrilen bu görüş, evreni, dini inanç ve doğaüstü güçlerden bağımsız olarak açıklamaya çalışır. Agnostisizm Tanrı'nın varlığını açıkça reddetmek yerine Tanrı'nın var olup olmadığını anlamak için bilimizin yetersiz olduğunu bu yüzden de Tanrı'nın bilinemeyeceğini kabul ederler.

EĞİTİM FELSEFESİ GİRİŞ

Eğitim felsefesi varlık, bilgi, siyaset, ahlâk, bilim felsefesi gibi bir felsefe disiplini. Eğitim felsefesi, eğitim olgusuna felsefi açıdan yaklaşır ve felsefe disiplini olduğu için bilimlerin değil felsefenin yöntemlerini kullanır. Felsefe nasıl gerçeği, bir bütün olarak anlamak ve sistemli olarak açıklamak isterse, eğitim felsefesi de eğitimi bütün yönleri ile ve ilgili olduğu alanları dikkate alarak bir bütün olarak kavramlaştırmaya ve açıklamaya çalışır.

EĞİTİM FELSEFESİNİN TEMEL PROBLEMLERİ

Eğitim felsefesinin üzerinde durduğu temel problemler şunlardır: Eğitim nedir? Eğitimin hedef ve amaçları neler olmalıdır? Kimler eğitilmelidir? Neler öğretilmelidir? Sert ve katı kurallar mı uygulanmalıdır yoksa özgür bir ortam mı sağlanmalıdır? Eğitimde ödül ve cezanın yeri nedir? Geleneksel değerlere uygun bir eğitim mi verilmeli yoksa yeniliklere açık bir insan modeli mi yetiştirilmelidir? Eğitim meslek eğitimine yönelik mi olmalı yoksa kişiliklerin geliştirilmesine yönelik mi olmalı? Herkese ayırım yapmadan her yaşta eğitim verilmeli midir? Eğitim doğal ilgiler ve yeteneklere göre değişiklik göstermeli midir? Devlet eğitimde nasıl bir rol oynamalıdır?

TEMEL FELSEFİ AKIMLAR VE EĞİTİM

İdealizm ve Eğitim İdealist anlayış, insan yaşamının değişmez yön ve temalarına vurgu yapar. Bir başka ifadeyle, insan kişiliğinde ve tüm insanlarda ortak olarak bulunan değerlerin evrenselliği ele alınır. Bu bağlamda idealist eğitim anlayışı, öğretilmesi gerekenlerin olgular değil de ilkeler olduğunu ileri sürer. İdealist eğitim anlayışı, evrensel nitelikteki ilkeler doğrultusunda öğrencilerin, hakikati arayan ve hakikate göre yaşayan insanlar haline gelmesini amaç edinir. İdealist eğitim anlayışının ilkeleri sistemli bir şekilde ilk olarak Platon tarafından ortaya konulur. Platon ideal bir devlet düzeni tasarlar ve buna uygun insan tipini yetiştirmek adına bir eğitim sistemi geliştirir. Platon eğitimle potansiyel olarak var olan yetenekleri açığa çıkarmaya ve aklın doğru bir şekilde çalışmasını sağlayarak devletin ihtiyaç duyduğu insan tipini yetiştirmeye çalışır. Eğitim bir yandan insanın doğasına uygun bir şekilde toplum düzeninde hangi işlere uygun olduğunu belirlemede rol oynarken, diğer yandan da insanın potansiyel gücünü geliştiren ve bu yönüyle de önemli ölçüde dönüştürücü bir işleve sahiptir. Bu bağlamda Platon için eğitim, insanda var olan potansiyel gücü “iyi” den yana çevirmek anlamına gelir. Ona göre eğitim, görmeyen bir göze görme gücü vermek değildir. Bu güç onda potansiyel olarak vardır. Eğitim, yanlış yöne bakan gözü doğru yöne çevirmektir. Realizm ve Eğitim Realizm, en genel anlamda zihinden bağımsız bir dış dünyanın varlığını kabul eden felsefi yaklaşımdır. Realistler için dünyada var olan nesnelere insan algısından bağımsız olarak vardır ve gerçekliği oluşturur. İnsan, zihinden bağımsız olarak var olan bu gerçekliğin yapısını akıl yoluyla keşfeder. Realizm, milliyetin, yaşanılan yerin, sahip olunan kültürel özelliklerin, cinsiyetin insanı belirleyici özellikler olmadığını, insanı insan yapan ortak doğanın akıl olduğunu savunur. Realizme göre insanlar, sahip oldukları akli geliştirerek sosyal ve doğal gerçekliği kavrayabilir ve kendileri için sağlıklı ve gerçekçi tercihlerde bulunabilirler. Bu açıdan realist eğitim felsefesi, insanı insan yapan özellik olarak akli olabildiğince geliştirmeyi amaç edinir. Eğitim de, yaşamı bilgi yoluyla dönüştürme işlevini yerine getirir. Realizmin ilkeleri sistemli bir şekilde ilk olarak Aristoteles tarafından ortaya konulur. Aristoteles, insanın temel amacının mutluluk olduğunu söyler ve bu amaca ulaşmanın en önemli aracı olarak da eğitimi gösterir. Eğitim temelde insanın kendisini tam olarak gerçekleştirebilmesi için vardır. İnsan kendini tam olarak gerçekleştirdiğinde mutluluğa ulaşır. Mutlu veya kendini gerçekleştirmiş insan ise erdemli bir insan olarak kabul edilir. Natüralizm ve Eğitim Natüralist eğitim doğaya/doğal olana uygun şekilde özgür ve orijinal bir insan doğası oluşturmaya çalışır. Natüralistler, doğa ile insan arasında bir paralellik kurarlar. İnsanların da bir parçasını oluşturduğu doğa, evrensel nitelikte mükemmel çalışan bir mekanizmadır. İnsanlar doğada işleyen kanunları keşfedebilir ve bu kanunları kendi yaşantısı için bir rehber olarak kullanabilirler. Doğada işleyen kanunlar topluma, ekonomiye, siyasete ve eğitime uygulanabilir. Eğitim sürecinde insanlar, insan doğasının gerektirdiği şekilde ve bu doğaya uygun bir yaşam doğrultusunda yetiştirilebilirler. Dolayısıyla eğitimin hedefleri belirlenirken, var olan her şeyi içeren, bütün varlıkları açıklamak için yeterli olan doğaya ve evrensel düzenin bir parçası olan insan doğasına bakılmalıdır. Natüralist anlayışın en önemli temsilcilerinden birisi J. J. Rousseau’dur. Eğitimin merkezine çocuğu yerleştiren Rousseau, çocuğu yetişkinin bir minyatürü olarak görmez. Çocuğun ilgileri, ihtiyaçları yetişkinlerden farklıdır. Dolayısıyla eğitim sürecinin karar verici yetişkinleri, kendilerinin değil, çocuğun doğasını

dikkate alarak bu süreci düzenlemelidirler. Pragmatizm ve Eğitim Pragmatizm açısından eğitimin en temel amacı sonraki deneyimlerin yönlendirilmesini mümkün kılacak şekilde bireyin gelişimini sağlamaktır. Dünya sürekli bir değişim içindedir ve insanda bu dünyaya ayak uydurmak için kendisini sürekli geliştirmek durumundadır. Pragmatistlere göre dünya sürekli değiştiğinden, okul sonrası bir hayata hazırlanan öğrenciler, kendilerini farklı bir dünyada bulurlar ve okul sıralarında edindikleri bilgiler karşılaştıkları problemleri çözmede yetersiz kalır. Bu nedenle, geleceği beklemek yerine, öğrencilerin mevcut problemleri çözmelerini sağlayacak ilgi ve ihtiyaçlara göre hareket etmelerinin sağlanması gerekir. Pragmatistler öğrencilerin, gündelik deneyimlerinden de yararlanmak suretiyle, şimdiye olduğu kadar geleceğe de uygulanabilir olan bir problem çözme yöntemini içselleştirmeleri gerektiğini vurgularlar. Bu bağlamda eğitim, öğrencinin deneyiminin sürekli bir biçimde değişen dünyaya uyarlanması süreci olarak görülür. Pragmatik eğitim felsefesinin en önemli temsilcilerden birisi John Dewey'dir. Dewey'e göre insan dünyayı deneyim yoluyla öğrenir ve deneyimleri sayesinde dünyayı anlamlı hale getirir ve kendini geliştirir. Eğitimi de deneyimin sürekli olarak düzene sokulması, yeni baştan inşa edilmesi ve dönüştürülmesi sürecidir. Bu bağlamda Dewey eğitimi, hayata hazırlık olmaktan ziyade hayatın bizzat kendisi olarak değerlendirir. Varoluşçuluk ve Eğitim Varoluşçuluğun temel tezlerinden olan, 'varlık özden önce gelir' ifadesinde insanın öznelliğinin önemi vurgulanmaktadır. İnsan önce dünyaya gelir ve zamanla kendi kendini belirler, olacağı şeye kendisi karar verir. İnsan bir seçme özgürlüğüne sahiptir. Bu anlayışa bağlı olarak varoluşçu eğitimin hedefi insanı özgürleştirmek, varoluşunun sorumluluğunu üzerine almasını sağlamak ve bir kişisel kimlik bilinci oluşturarak kaderinin belirleyicisi olmasını temin etmektir. Bu düzeye ulaşan bir kişi isteklerini kendisi belirler, dışarıdan başka bir kişi veya herhangi bir şeyin kendisini belirlemesine izin vermez. Varoluşçu eğitim felsefesinin temsilcilerinden birisi de Martin Buber'dir. Buber, hem öğretmen hem de öğrenci merkezli eğitim anlayışını eleştirir. Buber kendi eğitim anlayışını insanlar arası ilişki biçimlerinden hareketle ortaya koyar. İnsanlar arası ilişkileri "Ben-O ilişkisi" ve "Ben-Sen ilişkisi" şeklinde ikiye ayırır. "Ben-O ilişkisi" modern dünyaya egemen olan ve nesneleştirici bir tutumu yansıtan ilişki tarzıdır. Bu ilişkide "Ben"'in dışında kalan "O" insan olarak değil tıpkı kullanım değeri olan, fayda amacıyla yönelinen bir araç gibi düşünülür. Buber için önemli olan iki insanın buluşmasında her ikisinin de birbirini eşdeğer olarak görmeleridir. Bunu sağlayacak olanda "Ben-Sen" ilişkisidir. "Ben-Sen ilişkisinde" başka insanları birer özne olarak görür, onları bizim gibi insanlar olarak kabul eder, diyalog kurarız. Buber, öğrenci ve öğretmen merkezli eğitim anlayışlarının tek yanlı oluşlarından dolayı "Ben-O ilişkisine" dayandığını ve diyaloga değil, monologa yol açtığını düşünür. Ona göre, gerçek eğitimin temelinde "Ben-Sen ilişkisinin" olması gerekir. "Ben-Sen ilişkisine" dayalı eğitimde hem öğretmen hem de öğrenci diyalog kurar ve birlikte varolurlar. Birlikte yaşayabilme durumunu da ifade eden diyaloga dayalı ilişkide öğrenciler kendilerini gerçekleştirmiş ve böylece kendi varoluşlarını açığa çıkarmış olurlar.

EĞİTİM FELSEFESİ AKIMLARI

Daimicilik (Perennializm) Daimiciliğe göre eğitim, değişmez, mutlak, evrensel ilkelere ve değerlere dayanmalıdır. İnsan, toplum ve doğa hızla değişmesine rağmen, insanı insan yapan kalıcı değerler, evrensel ilkeler değişmemektedir. Eğitim daima ortak bir insan doğasını, temel insani ve ahlaki değerleri öncelikli görmelidir. İnsanların farklı özelliklerde olması, birbirlerinden farklı olduğu anlamına gelmez. İnsan doğası değişmez bir yapıya sahiptir ve her zaman her yerde aynıdır. İnsanın doğası değişmez olduğundan eğitimin temel ilkeleri herkes için aynı olmalıdır. Daimiciliğin başlıca eğitim ilkeleri şöyle özetlenebilir:

- Eğitim, öğretmen merkezli olmalıdır.
- Eğitim, evrensel ve değişmeyen gerçeklere göre düzenlenmelidir.
- Eğitim, evrensel ve ebedi gerçeklerle uyumlu olmalıdır.
- Eğitimin görevi, öğrenciye ezeli-ebedi doğruların bilgisini kazandırmaktır.
- Eğitim, hayatın taklidi ve tekrarı değil, aksine hayata bir hazırlıktır.
- Eğitim sürecinde bireye her şey değil, kalıcı şeyler öğretilmelidir.
- Eğitim sürecinde öğrencilere öncelikle büyük eserler ve büyük fikirler öğretilmelidir. Esasicilik (Essensializm, Özcülük, Temelcilik) Esasiciliğe göre insan toplumsal ve kültürel bir varlıktır. İnsan doğuştan bir bilgiye sahip değildir. Bilgi, sonradan tümevarım yoluyla elde edilir. İnsan doğası, bireysel, kültürel ve tarihsel yapılardan bağımsızdır. Tüm insanlarda ortak olan insan doğası iyi bir yaşam için şekillendirilebilir. Önemli olan insana nasıl bir eğitim verileceğidir. İnsan aldığı eğitime göre şekillenir ve ona göre davranır. Esasiciliğin başlıca eğitim ilkeleri şöyle özetlenebilir:
- Öğrenme zorunlu olarak güç bir iş ve uygulamayı gerektirir.
- Eğitim sürecinde öğretmenin öncelikli ve önemli bir yeri vardır.
- Eğitimin özü, belirlenmiş bir programın özümsemesidir.
- Okul, zihni disiplinin geleneksel metotlarını kullanmalı ve devam ettirmelidir. İlerlemecilik (Progressivism) İlerlemecilik pragmatist felsefenin eğitime uygulanış biçimidir. İlerlemecilik geleneksel eğitimin aşırı şekilciliğine, sıkı disiplin anlayışına, pasif öğretimine karşı çıkar. Eğitim, toplumda geleneksel olarak devam eden standartları ve değişmez ilkeleri değil, sürekli değişen hayatı

öğretmelidir. Eğitilmiş kişi hayata uyan değil, hayata yön veren, onu geliştiren kişidir. İlerlemecilik çocuğun ilgilerine yönelmekte, her çocuğun kendi hayatını kendisinin kurmasını amaçlamaktadır.

İlerlemeciliğin başlıca eğitim ilkeleri şöyle özetlenebilir:

- Eğitim çocuğun ilgisine uygun ve aktif olmalıdır.
- Eğitim sürekli değişen ve gelişen dünya ile uyumlu olmalıdır.
- Hayattaki başarı, yaşamın bir problem çözme süreci olarak görülmesine bağlıdır. Bu nedenle öğrenme içeriği, özümseme yerine problem çözme yoluyla olmalıdır.
- Eğitim, yaşam için hazırlık değil yaşamın bizzat kendisi olmalıdır.
- Öğretmenler, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre bir danışman ve rehber konumunda olmalıdır.
- Okullar rekabetten çok işbirliğine önem vermelidir.
- Eğitim ve demokrasi arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu nedenle okullar demokratik kuralların işletildiği yerler haline getirilmelidir. Yeniden Kurmacılık (Reconstructionism) Yeniden kurmacılıkta amaç, toplumu değişen şartlara göre düzenlemek ve yeniden şekillendirmektir. Toplumu yeniden inşa etmenin en önemli aracında eğitimidir. Bu yaklaşıma göre eğitimin en önemli görevi modern toplumlarda yaşanan krizleri aşmak için toplumun yeniden kurulmasını sağlamak olmalıdır. Toplum politika yoluyla değil eğitim yoluyla değiştirilecektir. Eğitim yoluyla oluşturulacak toplum yapısı demokratik değerler üzerine kurulmalıdır. Nitekim demokratik ilkeler üzerine kurulu toplum düzeni ve eğitim yoluyla sağlanan değişiklikler daha uzun süreli olur. Yeiden kurmacılığın başlıca eğitim ilkeleri şöyle özetlenebilir:
- Eğitim, çağdaş dünyaya toplumun uyumunu sağlamalı ve yeni toplumsal düzen oluşturmalıdır.
- Eğitimde yaparak-yaşayarak öğrenmeye önem verilmelidir.
- Eğitim aktif bir süreç olarak görülmeli ve öğrencinin ilgileri önemsenmelidir.
- Toplum bireyin eğitilmesinde etkili olduğu kadar, bireyde aldığı eğitimle toplumun olumlu anlamda değişmesine katkı sağlamalıdır.
- Öğretmen kendi görüşlerini zorla benimsetmek yerine demokratik yöntemler kullanarak yeniden kurmacı çözümün geçerliliğini öğrenciye kabul ettirmenin yollarını bulmalıdır.
- Eğitim toplumun yaşadığı veya yaşayacağı bunalımları çözümlenecek ve bunlara yönelik yeni düzenlemeler getirecek programlar oluşturmalıdır.

DİL FELSEFESİ

Dil felsefesi odağına “anlam” konusunu alarak, bir kelimenin “ne anlama geldiğini” değil, bir kelimenin “neyi anlattığı” üzerine sorular sorarak araştırmalarını sürdürür. Dolayısıyla dil felsefesi, dilbilimin yaptığı gibi, dili oluşturan öğeler arası ilişkiyi, dildeki sesleri tanımlayıp, bunlar arasındaki ilişkiyi açıklamakla meşgul olmak yerine, dili oluşturan öğeler ile dünya arasında ortaya çıkan ilişkiyi inceleme amacı taşır. Başka bir ifade ile dil felsefesi, dilin çalışma biçimini, işlevini, dile neden ihtiyaç duyulduğunu, yani iletişim kurarken dilin ne şekilde kullanıldığını açıklamaya çalışır. **DİL**

FELSEFESİ NEDİR?

Dil felsefesini tanımlamadan önce dilin ne olduğuna ilişkin kısa bir bilgi edinmek, bu alanda yapılan felsefi konuşmaların neden gerçekleştiğini anlamayı da kolaylaştıracaktır. Bir iletişim aracı olan dil, insanlar arası ilişkilerde iletişimi sağlayan öğeler olan sözcük, jest, mimik veya vücudun hareketlerine bağlı şekilde ortaya çıkan anlamları ifade eder. Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlamakla birlikte, daha geniş manada, bir milleti oluşturan fertleri birleştiren sosyal bir kurum olarak da tanımlanabilir. Dünyada binlerle ifade edilen sayıda dillerin varlığından söz edilmektedir ve kullanılıp kullanılmama durumuna göre de sınıflandırılmaktadır.

Örneğin; Türkçe, İbranice, Urduca vb. gibi aktif olarak kullanılan dillere “doğal dil”, Akdeniz kıyılarında olduğu gibi Fransızca, Arapça, İspanyolca’nın karışımı olarak kullanılan dillere “karma dil”, günümüzde kullanılmayan Eski Yunanca, Latince gibi dillere ise “ölü dil” denilmektedir. Bu bağlamda dil felsefesinin problem alanları şu şekilde ortaya çıkmaktadır:

- Dilin varlığı
- Dilin diğer varlık alanlarıyla olan ilgisi
- Dil- insan ilişkisi
- Dil- düşünce ilişkisi
- Varlık yapısına ilişkin olarak dilin dünyadaki anlamı
- Dilin işlevleri ve başarıları

DİL FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

Anlam Dil felsefesi alanında anlam sorununun çözümü için dört farklı başlık karşımıza çıkar. Bunlar; İdeci yaklaşım: John Locke tarafından ortaya koyulan ve bazı araştırmacılar tarafından “zihinci yaklaşım” olarak da anılan ideci yaklaşımda Locke, “ide” yi, iletişim etkinliği esnasında bir sözcüğün anlamı olarak nitelendirir. Yani sözcükler, anlam bakımından düşünce demek olan veya düşüncenin nesnesi olan idelerin yerini tutarlar. Sözcük atomcusu olarak nitelendirilen Locke, bilginin aktarılmasında, dili tek araç olarak görür ve aynı zamanda dilin, bilginin edinilmesi aşamasında engel olabileceğini de ifade eder. “Göndergeci” çözümler: Anlam sorununa ilişkin olarak göndergeci çözümler alanında ilk karşımıza çıkan isim Frege ile birlikte Russell, Wittgenstein, Ayer’dir. Bu filozoflar cümleyi, en küçük anlamlı birim olarak görürler. Dil ile dış dünya arasındaki ilişkilerin açıklanmasına önem vermekle birlikte, anlam ölçütü olarak” doğrulanabilirlik” e odaklanırlar. Davranışçı teori: L. Bloomfield, W. Quine gibi filozofların öne sürdüğü, diğer adıyla “etki-tepki teorisi” olarak da anılan bu teori, cümlenin anlamının, dinleyicide uyandırdığı tepkiye odaklanır. Bu teori, insan ve dil arasındaki ilişkiden yola çıkar ve dil felsefesini tarihsel açıdan ele alarak vurgulayan ilk çözümdür. Pragmatik yaklaşım: J. L. Austin, J. R. Searle ve H. P. Grice’in öncüsü olduğu bu yaklaşımda, cümlenin anlamının daha en başında, konuşan kişinin onu ifade ederken yerine getirdiği ve bunu yaparken de kurallara bağlı olarak oluşturduğu fikri öne sürülür. Sentaks (Sözdizimi) Basit anlamda söz dizimi anlamına gelen sentaks, doğal dillerdeki sözcüklerin cümle içindeki konumlarına, cümleyi oluşturan kelimelerin yapısına, kelimelerin cümle içindeki sıralanışına, kelimelerin görevlerine dikkat ederek, nihayetinde cümlenin bütün olarak yapısını kelimeler üzerinden inceleyen bir dilbilim dalıdır. Semantik (Anlambilim) Dil felsefesinin bir diğer temel alanı olan semantik ise anlamı odağa alarak, sözcüklerin nasıl anlam kazandığı, bir araya geldiklerinde oluşturdukları tamlamaları veya cümle içerisinde kullanılan birçok öğenin oluşturduğu anlama ilişkin olarak araştırma yapar. Kelimelerin tam anlamı ve birbirleriyle olan ilişkileriyle ilgilenen semantik, dilbilimsel alanda var olan işaretlerin ve bu işaretlerin oluşturduğu dizilerin anlamını incelemeye çalışır. Pragmatik (Edimbilim) Anlambilimine yardımcı bir alan ve yine dilbilim alanında da diğer önemli bir kavram olarak pragmatik, işaretlerin kullanımı, yani işaretler ve onları kullananlar arasındaki ilişkiyi incelemeye çalışır. Pragmatik, kelimelerin anlamlarını incelerken kullandıkları

bağlamı da işin içine katar. Bundan dolayı içerikte gönderme yapılan veya ima edilen anlamlar üzerinden, dile getirilmiş cümlenin gerçek anlamının ötesini de inceler. Bunu yapmaktaki amacı, cümledeki kelimelerin bağlamını ve bu bağlamın da anlamlar üzerinde nasıl bir etki bıraktığını araştırmaktır.

DİL FELSEFESİ KURAMLARI

Öznelcilik (Subjectivism) İnsan, düşüncelerinin oluştuğu yer olan zihin sayesinde, olayları, durumları vb. şeyleri düşünür, onlar hakkında kendi kendine sorular sorar, merak eder, kavrar ve konuyla ilgili olan biteni zihin sayesinde anlar. Anlamak zihnin en önemli işlevlerinden biri olarak kabul edilir. Ancak anlamının gerçekleşebilmesi için bilen bir özne ile bilinen bir nesneye ihtiyaç vardır. Gerçekçilik (Realism) Öznelci görüşe karşı çıkan Gerçekçilik, kelimelerin anlamının öznel olmasından kaynaklanan ve bu durumda iletişim kurma olanaksızlığına yol açan anlamın öznel değil, nesnel olması gerektiği görüşünü ileri sürer. Bu görüşte ilk isim olarak karşımıza çıkan Gottlob Frege, tek tek kişilerin zihinlerinde oluşan öznel çağrışımların, bir sözcük veya kelimenin anlamı olmayacağını iddia eder. Çünkü insanların kuşaklar boyu aktarımları sağlamaları ancak ortak bir anlam üzerinde uzlaşma ile gerçekleşmiş ve gerçekleşmektedir. Doğalcılık (Naturalism) Doğalcılık ise Gerçekçi Anlam Kuramı'nda bahsi geçen anlamların soyut ve metafizik olarak nitelendirilmesine karşı olarak, anlamın fiziksel olarak oluşan dünyanın içinde yer aldığı düşüncesinden hareket eder. Bilimsel bakış açısından hareket eden Doğalcılık, anlamı yine doğanın içinde arar. Yani kelimeler, onların oluşturdukları cümleler ve bu cümlelerin anlamı nasıl oluşturduğuna ilişkin soruları, yine doğanın içinde aramak gerektiğini vurgular. Dışsalcılık (Externalism) Dışsalcılık Kuramı'nda Locke'un ileri sürdüğü öznel anlayışa karşı olarak, anlamın dış dünyada aranması gerektiği düşüncesi hâkimdir. Çünkü bir sözcüğün anlamının sadece kişinin zihninde gerçekleşen bir edim olmadığı gibi anlamın kavranmasında da yine sadece kişisel zihnin yetersiz olduğu düşünülür. Davranışçılık (Behaviorism) Pozitivizm temelli olan Davranışçılık, soyut bir anlamı tamamen reddeder. Çünkü deneysel olarak gözlenemeyen hiçbir şeyi kabul etmez. Quine öncülüğünde kendini gösteren Davranışçı Anlam Kuramı, Locke'un söylediği gibi anlamın kafada olan bitenlerle oluşamayacağını dile getirir. Doğrulamacılık (Verificationism) Yine Pozitivizm temelli olan ve metafiziği tümünden reddeden Doğrulamacı Anlam Kuramı, cümlenin anlamını, cümlenin doğruluğuna bağlayarak açıklar. Yani bir cümlenin anlamı, doğru olduğu ve doğru olmadığı koşullara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bütüncülük (Holism) Bütüncülük, bir cümlenin tutarlı ve kelimelerden oluşan bir bütün olduğu, sadece kelimelerin anlamı ile değil, cümlenin bir bütün olarak anlamının ortaya koyulmasını amaçlayan bir görüştür. Cümle içerisinde anlam kazanan kelimeler, anlamını ancak cümle içerisinde bulur. Yani tek tek kelimelerin bir anlam içermeyeceği için anlam yüklenecek şeyin bir cümle oluşturması gerektiği görüşünü savunurlar.

DİL FELSEFESİNDE ÖNE ÇIKAN DÜŞÜNÜRLER VE KURAMSAL ÇALIŞMALARI

Gottlob Frege- Anlam ve Gönderme Kuramı Matematikçi olan alman Gottlob Frege, dil felsefesinin öncülerinden olsa da aslında onun asıl çalışma alanı matematik felsefesidir. Ancak matematik alanındaki kavramlarla ilgili problemlere çözüm ararken bir takım felsefi sorunlarla karşılaşması, onun dolaylı yoldan dil felsefesi alanına yönelmesine neden olmuştur. Böylece felsefede analitik geleneğin ve mantığın öncüsü olarak nitelendirilen Gottlob, dil felsefesi üzerine makaleler yayınlamaya anlam üzerine düşünmüş ve yazmıştır. Bertrand Russell- Atomculuk Kuramı Mantıksal atomist olarak tanımlanan Russell, bir konunun özüne inmek için çözümlenecek bir şey kalmamıştır ve bunlar mantıksal atomlardır. Onlar atomdur, bir madde değildir ve bu maddelerde nesnelere meydana getiren kalıplardır. Russell kuramını, ideal bir dil varsayımına dayandırarak, cümlelerin dış dünyada olan şeylerle örtüştüğünü ileri sürer. Yani dil ile dünya arasında kabul edilen uyumun varlığı, dünyadaki atomsal olgular, dildeki atomsal önermelere denk gelir. Atomsal önermeden biri olarak “ve, veya, bazı vb” yer alamaz, çünkü bunlar atomsal önerme olamaz. Bir ifadenin atomsal önerme olabilmesi için, öncelikli olarak anlaşılır olması ve paradoks yaratmaması gerekir. Ludwig Wittgenstein: Resim-tasarım Teorisi ve Dil Oyunları Dilbilim alanında önemli bir isim olarak öne çıkan Wittgenstein'in düşüncelerini, mantıkçı-pozitivizmi destekleyen ve dili toplumsal bir kurum olarak gören iki farklı dönemde ele almak gerekir. Mantıkçı pozitivizmi desteklediği dönemde ortaya koyduğu dil anlayışı, “resim-tasarım” teorisi olarak nitelendirilir. İkinci dönemde ise bu mantıkçı pozitivist çizgiyi terk ettiği ve bir bakıma bu düşünceleri tekrar gözden geçirerek dili toplumsal yönüyle ele alır. Mantıkçı-pozitivist çizgiyi terk ettiği döneme ise “dil oyunları” kavramıyla açıklık getirir. Wittgenstein'in, meşhur eseri “Tractatus”taki ilk hedefi, dilin sınırlarını çizmektir.

İLETİŞİM FELSEFESİ

İletişim felsefesinin araştırma konusu iletişim olgusudur. Anlamın yaratılmasında, paylaşılmasında, yorumlanmasında, bakış açılarının ifade edilmesinde, amaç ve hedeflerin belirlenmesinde etkin olan iletişimin unsurları, iletişim süreci, iletişim ortamı ve bağlamı gibi iletişim alanına dair her şey bu araştırma içinde yer alır. İletişimin doğası, kapsamı, içeriği ve biçimine eğilen iletişim felsefesinin amacı daha iyi bir iletişim pratiği ortaya koymak değil, böyle bir pratiğin gerekliliklerini açıklayarak tüm iletişim sürecini anlamaktır. İletişim anlamı paylaşmaktır, dolayısıyla kendisinin ve hayatın anlamını arayan öznelerle atıfta bulunur. Anlamın açılması, duyuların sınırlılığının yanında biliş, deneyim, önyargı gibi zihnin koşullarında ortaya çıkar. İletişim felsefesinin temeli de bu süreçtir, yani düşünme ile insan etkileşimi arasındaki kesişimlerdir. İletişim sürecini öznelerarasılık bağlamında ele alan, anlamın yaratılmasını, iletişim eylemi ve insanın varoluşunu gerçekleştirebilmesini ben ve öteki arasındaki iletişimde arayan Derrida, Habermas ve Jaspers, iletişim felsefesi geleneğinde öne çıkan isimlerdir.

JACQUES DERRİDA

Derrida bilim ve deneyden ziyade felsefi sorgulamalarla evreni yorumlamaya odaklanan kıta felsefesi geleneğinden gelmektedir. Yapısalcılık, Postyapısalcılık, Dil Ferdinand de Saussure'ün dilbilim çalışmalarına dayanan yapısalcılık, olguları yapı ve sistem kavramlarından hareketle açıklamaya çalışan bir yaklaşımdır. Saussure'ün ortaya koyduğu dilbilim teorisine göre her dil kendi özellikleriyle ayrı bir yapıdır. Dil yapısını göstergeler dizgesi olarak ele alan Saussure, bu dizgenin gösteren ve gösterilenlerden oluştuğunu ifade eder. Gösteren, ses, yazı gibi maddi bir imgeye işaret ederken; gösterilen, bu imgenin delalet ettiği kavramı, kavramsal düzeyi ifade eder. Saussure'e göre gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki uzlaşma ile kurulmuştur ama bu ilişki, kurulduktan sonra değişmez, sabitlenir. Çalışmalarına Saussure'ün açtığı yoldan giderek başlayan Roland Barthes, söylem, ifade, üslup farklılıklarına vurgu yapmıştır. Barthes'a göre gösteren-gösterilen ilişkisi ancak kültürel analizle ortaya çıkar. Bu nedenle anlam, kavram-nesne ilişkisinin çok daha ötesinde, bağlama tabidir. Bu düşüncesiyle Barthes, postyapısalcılığa geçişi temsil eder. Postyapısalcı düşüncenin gelişimine katkıda bulunan bir diğer önemli isim Jacques Derrida'dır. Derrida'ya göre gösteren-gösterilen ikiliği üzerine kurulu dil yapısı, göstereni mutlak bir gösterilene bağladığı için dili statikleştirir. Fakat bir gösterenden hareket edildiğinde karşımıza tek bir gösterilen değil, başka gösterenler ve gösterilenler yığını çıkmaktadır. Bu durumda bağlama göre değişen anlamlar söz konusudur. Ses-Yazı Karşıtlığı Eleştirisi Derrida, batı düşüncesinde sözün, yazının karşısında konumlandırıldığını ve yüceltildiğini ifade eder. Bunun nedeni, bilginin temeline varlığın yerleştirilmesidir. Söz, konuşanın zamansal ve mekânsal açıdan varlığını, konuşanın mevcudiyetini gerektirir. Ancak yazı için böyle gereklilik söz konusu değildir. Bu nedenle söz yazıya göre birincil kabul edilir, hiyerarşik olarak daha üstte konumlandırılır. Derrida, difference düşüncesi ile bunun bir yanığı olduğunu ortaya koymaya çalışır. Difference (İngilizce fark) kelimesini difference şeklinde değiştiren ve yapısını bozan Derrida, her iki kelimenin telaffuzunda bir farklılık olmadığını belirtir. Aralarındaki farkın ancak metinsel ifadede ortaya çıktığını söyleyerek, sözün üstünlüğünü yıkmaya çalışır. Zira ister yazı olsun, ister söz olsun, dil her zaman niyet edilenden fazlasını ifade eder. Metin, söylenenin yanında her zaman niyet edilmemiş anlamları ve yorumları da barındırır. Derrida bu durumu saçılma kavramıyla ifade eder. Anlamın saçılması, sonsuz bir anlam çokluğu demektir. Metnin her yorumlamada başka anlamlara açılması, her yorumun anlama katkı yaparak onu genişletmesi, anlamın tamamlanmadığını ve asla tamamlanmayacağını gösterir. Metin Kavramı ve Yapısöküm Derrida, metin kavramını sadece söz veya yazı çerçevesinde ele almaz. Ona göre bilinç veya bilinç dışından gelen her türlü bilgi aktarımı metin olarak değerlendirilmelidir. Tüm eylem, düşünce, refleks, deneyimler, metin kavramına dâhildir. Çünkü bunların hepsi anlam üretir, anlam oluşturur, anlama etki eder. Kısaca hayatın kendisi bir metindir. Derrida, metnin anlamının açılması için yapısökümü önerir. Yapısöküm, metni tabakalara ayırmak ve çözmek niyeti taşıyan bir okuma biçimidir. Yapısökümsel okuma, metnin farklı okumalara açık olduğunu gösterir. Metin, her okurda ve her yorumda aslında yeniden yazılır. Çünkü her okur farklı bir bakış açısını ifade eder, bu nedenle her okuma farklı bir perspektiften gerçekleşir. Farklı insani durumlarda ortaya çıkan iletişim de anlam, amaç, içerik açısından bağlama tabidir. Bu farklılıklar içinde sağlıklı bir iletişimin ancak hoşgörülle mümkün olabilir.

JÜRGEN HABERMAS

Modern toplumun, kapitalist sistemin, teknik ve bilimin ideolojik işleyişinin eleştirisini yapmaktadır. Habermas'ın çalışmaları, eleştirel teoriye ve Marx'a uzanmaktadır. Sosyal Bilimler Eleştirisi ve Eleştirel Hermeneutik Pozitivizm, bilimsel bilgiyi, doğruluğu deney ve gözlemlerle kanıtlanabilen somut verilerle sınırlandırır. Yani bilginin konusu olgusal varlıktır, yöntemi de deney ve gözleme dayalı ampirik yöntemdir. Pozitivizm, bu bilimsel yöntemin insan ve toplum bilimleri de dâhil olmak üzere tüm bilimsel çalışmalara uygulanabileceğini savunur. Habermas, doğa bilimleri için geçerli olan yasaların sosyal bilimlerde belirleyici olarak kabul edilmesine karşı çıkar. Ona göre insan, yaşam dünyası bağlamında çevresiyle ilişki içerisinde olan bir varlıktır. Bu nedenle pozitivizm doğa bilimlerindeki kuralların sosyal bilimlere uygulanmasında yetersiz kalır. Habermas, sosyal bilimler için hermeneutik yöntemi önerir. Bireyin içinde yaşadığı ve etkilendiği sosyal ortam olan sosyal yaşam evreni, dil ile kesişmektedir. Dildeki anlam, bu alanda kurgulanır. Dili anlamada hermeneutiğe yani yorum bilgisine başvurulmalıdır. Habermas'a göre hermeneutik anlamı anlamaktır. Anlam dilde kodlanır ancak anlamı anlamak, dili ve anlamı oluşturan diğer unsurları anlamakla mümkün olur. Dolayısıyla anlamı oluşturan, dil aracılığı ile iletişim kuranların öznelerin diyalogu ve katkılarıdır. Bu nedenle anlam değişkendir ve iletişim sürecinde gerekli olan ortamın sağlanmasıyla elde edilebilir. İletişim sürecini ve anlamı belirleyen, öznelerarasılığın barındırdığı yorum, ön kabul, kültür ve yaşanmışlıklarıdır. Anlamanın öznelerarasılığı Habermas'ı, toplumsal eylemin anlaşılmasına götürür ve iletişimsel eylem kuramı ortaya çıkar. Eylemin Rasyonelliği ve İletişimsel Eylem Kuramı Habermas, rasyonellik kavramını iki farklı yönde ele alır. İlki, modernliğe gönderme yapan bilişsel-araçsal rasyonelliktir. İkincisi ise iletişimsel rasyonelliktir. İletişimsel rasyonelite, birbirini anlamayı amaçların öznelerin eylemlerini yönetir. Yani bilginin söz eylemindeki iletişimsel kullanımından hareket edilir. Bu bağlamda rasyonelliğin nihai amacı iletişimsel anlaşmadır. Eylemin rasyonellik görünümünü belirlemeye çalışan Habermas, sosyal bilimlerde kullanılan eylemleri, eylemin karakterine bağlı olarak sınıflandırır ve dört başlıkta toplar:

Teleolojik eylem: Teleolojik eylemin aktörü ya mevcut durumları değerlendirerek bir amacı gerçekleştirir, ya da arzulanan durumları meydana getirerek istenilen bir durumun ortaya çıkmasını sağlar. Eğer amaçlanan başarıya ulaşmak başka bir aktörün daha varlığı gerekiyorsa, eylemin amacı stratejik bir nitelik kazanır. Stratejik eylem, başkalarının davranışlarını ve kararlarını etkileme çabasıyla ilişkilidir.

Normatif eylem: Normlara göre düzenlenmiş eylemin aktörü, ortak değerlere ve genelleştirilmiş davranış beklentisine göre değerlendirilir.

Dramaturjik eylem: Dramaturjik eylem, aktörün kendisini temsil etmesiyle ilişkilidir. Eylemin aktörü, kendini açığa vurarak, başkalarında kendine dair bir izlenim yaratır.

İletişimsel eylem: İletişimsel eylem, en az iki öznenin etkileşimini ifade eder. Rızaya dayalı bir sosyal koordinasyon biçimidir. İletişimsel eylem dil ve eylem yetisine sahip insanların etkileşimini ifade eder. Dil ve pratiğin ortaklığıdır, amacı anlaşmadır.

İletişimsel eylemin gereklilikleri şunlardır: Tüm aktörler eşit ve özgür katılım hakkına sahip olmalı. Hiç kimse söylemden dışlanmamalı, tüm fikirler tartışılabilir olmalı. Tüm fikirler eleştiriye açık olmalı. İletişimin amacı uzlaşma olmalı. Dolayısıyla Habermas, özgürlükçü, eşitlikçi ve adil bir zeminde müzakere ve hoşgörüyü merkeze almaktadır.

KARL JASPERS

Varoluşun en önemli yönü başkasında varolmaktır, bu bağlamda insanlar arasındaki iletişim vurgulanmaktadır. Varoluşçu düşünce içerisinde bu konuya en çok önem veren düşünürlerden biri Karl Jaspers'dir. Varoluş ve İletişim Varoluş özden önce gelir temel tezi, varoluşçu düşüncenin esas belirleyicisi olmaktadır. Varoluşçu düşüncenin kurucuları arasında yer alan Jaspers, oluş sorunsalını odağa alarak felsefenin merkezine insanın varoluşunu yerleştirir. Ona göre varlık, bilinçten ayrı ele alınamaz. İnsan ancak sürekli değişim ve gelişim gösteren süreçler içerisinde bulunabiliyor. Oysa bu süreçler daha büyük, bilinmeyen bir varlıkla kuşatılmıştır.

Bu kuşatıcı varlık (Umgreifende) üç tanedir: Evren (dünya) Öznenin, ben'in kuşatanı Tümel kuşatan (aşkıncılık) Böylelikle bu üç alanda üç varlık türünden söz edilir. Birincisi nesnel varlık (Dasein), ikincisi yalnız kendisi için olan varlık (Fürsichselstein), nesnel varlığından ayrı varoluş (Existenz) diye nitelenen alandır. Üçüncüsü ise kendinde varlık (Ansichseiende) adı verilen, kavranamayan "aşkınlık"tır. Nesne varlık, ampirik olarak zamanda ve mekânda olan ve yiten gerçeklikler, şeyler, kişiler, aletler ve yabancı nesnelere, gerçeklikleri geçerli düşünceler, ideal nesnelere zorunlu yapılar, matematik ve düşünsel içerik taşıyan her şeyi kapsar. Ben varlık, nesnel varlıktan farklı biçimde soran, sorgulayan ve hatta sorduklarına yanıt arayan bir varlıktır. Aşkın varlık diğer iki varlığın ötesinde bir varlığı ifade etmektedir. Nesnel varlık gibi bilimin ve bilmenin konusu yapılarak bilinemez. Aşkın varlığın varlığı, kendisine varlık kazandırdığı insan tarafından bilinebilir ve hissedilebilir. Jaspers Felsefesinde İletişim Varoluş ancak diğer varoluşlarla iletişim sayesinde gerçekleşir, insan ancak bu sayede insan (kendi) olabilir. İletişim olmaksızın insan, varoluş ve dolayısıyla özgürlük iradesine kavuşamaz. Böylece iletişim özgürlüğün gerçekleşme şartıdır denilebilir. Jaspers felsefesinin çıkış noktası olan iletişim kavramı, Varolmanın iletişimi, Genel

bilincin iletişimi, Tinin iletişimi, Varoluşsal iletişim şeklinde dđrt farklı başlık altında ele alınabilir. Bu iletişim biçimleri Jaspers'in ortaya koyduğu varlık tarzları olan Varolma, Genel Bilinç, Tin ve Varoluşa dayanmaktadır. Varolmanın İletişimi Varolma Jaspers'in felsefi antropoloji dđřüncesinde insanın varlık tđrlerinin en altında bulunur. İnanın bu varlık biçimi onun gđdđ, içgđdđ şartlarınca belirlenmiş bedensel canlılık alanını meydana getiren yönünü oluşturur. Jaspers insanın bu tarafını biyolojik varolma biçiminde de nitelendirir. Burada henüz kişinin kendi olma bilinci mđmkđn değildir, bir başka ifadeyle insan kendi olma bilincinin farkında değildir. Genel Bilincin İletişimi Bireyin dđnya ve diğer bireyler karşısında benliğinin bilincine varması önemli bir sıçrayıştır. Bu sıçrayış, varolmadan genel bilince doğrudur. Anlama yetisinin bu aşamasında gerçekteşi iletişim genel geçer kurallar ve dđřünce kategorilerinin diğer bireylerle uygunluğunda gerçekteşi. Dolayısıyla genel bilinçte iletişimin içeriği herkes tarafından kabul edilen genel geçer yargılara dayanır. Tinin İletişimi Tinin iletişimi dasein ve genel bilincin iletişimine göre daha kapsamlı bir iletişimi ifade eder. Bu iletişim tđründe iletişimin gerçekteşmesi bütđnün veya idenin işbirliğine dayanır. Başka bir deyişle sahip olduğumuz ortak idelerden ötürü gerçekteştirdiğimiz bir iletişimdir. Varoluşsal İletişim Varoluşsal iletişim diğer iletişim biçimlerine göre daha bilinçli ve amacı olan bir iletişimdir. Bu iletişim tđründe iki varoluş kendilerini birbirlerine açar. Sevgiye dayalı bir mđcadelenin olduğu bu iletişim sđrecinde, bahsi geçen mđcadele ile bir dayanışma yaratılır. Jaspers'a göre kişi ancak başkaları ile iletişimiyle kendi olur. O halde birey tek başına insan olamayacağı gibi, ancak ve ancak diğer insanlarla iletişim kurduğu müddetçe insan olur.

GİRİŞ

İnsan, evrenle ilgili birçok problem üzerine düşünürken aynı zamanda kendisi üzerine de düşünen bir varlıktır. Bilgi, teknik, sanat gibi unsurlar insanın varlık koşullarıyla, diğer yandan da bunlar, insan tarafından gerçekleştirilir ve ilerletilir. Bu faaliyetler dışında insan, kendi eylemlerini sorgular ve yaptığı şeylerin tümünün anlamını araştırma konusu kılar. O, evrendeki yeri ve kendisi ile başka varlık alanları arasındaki ilişki üzerine düşünür, bununla ilgili bilgi elde etmeye çalışır. İnsanın, kendisini bilgi nesnesi hâline getirmesi ve kendisi üzerine düşünmesi ve bu doğrultuda meydana gelen problemleri ele alması, onun en önemli ayırt edici özelliğidir. Her şeyi sorgulayabilen insan, somut dünyayı da aşabilmektedir. Bu bağlamda tüm sınırların ötesine geçebilmektedir. Böylesi temel niteliklere sahip olan insanı ve onun kendi üzerine düşünmesini ele alan felsefe disiplini de insan felsefesi olarak adlandırılır.

İNSAN ÜZERİNE BELLİ BAŞLI TEORİLERDEN ÖRNEKLER

İnsan üzerine ileri sürülmüş antropolojik teorilerden biri, Arnold Gehlen'in ileri sürdüğü teoridir. Bu teoride insan ve hayvan mukayese edilmektedir. Yapılan mukayeseye göre hayvan, daha çok içgüdüsel yönü ağır basan bir varlık olarak ifade edilir. Burada içgüdü, hayvanın davranışlarını dizginleyici bir işleve sahiptir. Yine hayvanın, fiziki gelişim açısından insana göre daha kısa sürede gelişim gösterdiği ileri sürülmüştür. İnsan ise fiziki gelişim noktasındaki eksikliklerini yüksek yetenekleriyle kapatmaktadır. Ayrıca insan eylemlerini dizginleyici işleve sahip olan unsurlar da etikleştirme ve rasyonelleştirmedir. Bir diğer antropolojik teori, gelişim psikolojisinin ileri sürmüştüğü teoridir. Bu teori de insanı fiziki özellikleri çerçevesinde ele alır ve insanla hayvanı mukayese eder. Ancak bu teori, insan ve hayvanın ayrılıklarını ortaya koymaktansa, insanı da bir nevi hayvan olarak değerlendirir ve bu teoriye göre insan, son derece zeki bir hayvandır. İnsanın yalnızca fiziki yönünü ele alan çeşitli disiplinlerin ileri sürdüğü teorilerin tam aksini savunan felsefi yaklaşımlar da bulunmaktadır.

Antropolojik teoriler arasında bulunan tin teorisi, böylesi bir felsefi yaklaşımı ifade eder. Buna göre insan, fiziki yönü itibarıyla hayvanla ortak noktaları olan, hayvani bir yönü bulunan bir varlıktır. Söz konusu teori, insanın hayvani bir yönünün bulunduğunu kabul etse de bu teorinin temel amacı, insan ve hayvan arasında var olan sınırı ortaya koymaktır.

İNSAN FELSEFESİNİN TEMEL KONULARI VE PROBLEMLERİ

İnsan felsefesi, insanı bütün olarak ele alır. İnsanın somut bütünlüğünde var olan fenomenleri, bu bütünlüğü parçalamaksızın irdeler ve idrak etmeye çalışır. İnsan felsefesinin en temel amacı budur. Bu amacı gerçekleştirebilmek için de ontolojik bir yaklaşım gereklidir. Tüm tekniğin, sanatın ve bilginin üreticisi insandır. Aynı zamanda insan, kendisinin de ne olduğunu inceler. Burada insan felsefesinin temel işlevi de bu şekilde çift yönlü bir varlık olarak insanın ne olduğunu ortaya koymaktır. İnsanın yaşayabilmesi, var olabilmesi için varlık koşulları olmalıdır. Aynı zamanda bu koşulları oluşturan ve güçlendiren eylemler söz konusudur. Bu doğrultuda insan felsefesinin temel olarak ele aldığı sorunlar, insanın varlık koşulları, yani insanın gerçekleştirdiği başarılar, bu koşulları pekiştiren eylemler ve dil, ölüm bilinci ve fenomeni gibi sorunlardır. İNSAN NEDİR? İnsanın birçok niteliği arasında en önemlilerinden biri, onun bilen bir varlık olmasıdır. İnsan, eylemde bulunan, aktif olan, yapıp eden bir varlıktır. İnsan değer duygusuna sahip, tavır takınan, önceden görüp belirleyebilen, isteyen, özgür olabilen, tarihsel, ideleştiren, bir eyleme kendini veren, çalışan, eğiten ve eğitilebilen, toplumsal, inanan, dil kullanan, sanat icra eden, hem ruhsal hem de biyolojik bir varlıktır.

TOPLUMUN İNSANİ NİTELİKLER İÇİN ÖNEMİ

İnsanın insani özelliklerini kazanabilmesi için toplum içinde bulunması gerekmektedir. Tarihin tüm evrelerinde insanlar, topluluklar şeklinde yaşamışlar, toplum içinde bulunmuşlardır. İnsanların toplumsal birliktelik kurmaları, hayvanlarınkinden farklı olarak kendi istekleri çerçevesinde gerçekleşir. Yine insanların toplumsal birliktelik kurmalarında bir özgürlük arayışı söz konusudur. Bu birliktelikle insanlar, özgürlüklerini daha da artırır. İnsanların toplumsal birliktelik kurmaları, onların anlaşmalı bir biçimde işbirliğine gittiklerini gösterir.

FARKLI DÖNEMLERDE İNSAN ANLAYIŞLARI

İnsanlık tarihinin her döneminin kendine ait nitelikleri olmuştur. Bu dönemlerin kendi özellikleri, insan anlayışı üzerinde de önemli etkiye sahiptir. Farklı dönemlerde yaşamış önemli filozoflar da kendi dönemleri içinde mevcut koşulları da göz önünde bulundurarak insan üzerine çeşitli yaklaşımlar geliştirmişlerdir. İnsan felsefesini daha iyi anlayabilmek için de antik dönemden çağdaş döneme

insana dair yaklaşımların seyrini genel hatlarıyla ele almak gerekmektedir. Antik Yunan Dönemi Sokrates öncesi filozofların felsefi sorgulamaları, özellikle evrenin ana maddesi, yani arke problemi üzerine yoğunlaşmıştır. Buna göre bu filozofların başlangıçta doğayı inceledikleri söylenebilir. Fakat bu incelemeler de merkezinde insanın olduğu bir perspektifle gerçekleştirilmiştir. Evren, bu filozoflar tarafından insani niteliklere sahip bir şey olarak kurgulanmıştır. Evrenle insan birbirlerine benzetilerek ikisinin yapıları bir benzeşime tabi tutulmuştur. Antik çağda Sofistlerin olduğu döneme gelindiğinde evrenle ilgili problemlere yönelik sorgulamaların yanı sıra doğrudan insanın kendisi ve insan sorunu da ele alınmaya başlanmıştır. Sofistlerin öncülerinden olan Protagoras "Her şeyin ölçüsü insandır." sözüyle aslında Sofistlerin de temel yaklaşımlarını ifade etmektedir. Böylece merkeze insanın konulduğu, herkes için geçerli bir iyinin ve doğrunun olmadığı savunularak insan, kendi özneliğiyle ele alınmıştır. Sofistlerin insan anlayışında kişisel olan vurgulanırken Sokrates, kişilerden bağımsız doğruların olduğunu savunur. Böylece Sokrates açısından kişilere göre değişen şeyler sanı ya da doxa adını alır. Nesnel geçerliliği olan tümel doğru ise episteme olarak adlandırılır. Sokrates, doğru bilginin herkes için geçerli olan ortak bir bilgi olduğunu ve bunun da insan ruhunda saklı olduğunu ileri sürer. Sokrates açısından insan, bilgiyi ve erdemi kendi içinde barındıran ve bunu açığa çıkarması gereken bir varlıktır. Helenistik Dönem ve Ortaçağ Dönemi Helenistik dönemin karakteristiği genel anlamda pratik bir içeriğe sahiptir ve yoğun olarak ahlaki problemleri konu edinir. Bu çerçevede mutluluğun mahiyeti sorgulanmış ve bireyin de bu mutluluğa erişiminin nasıl olacağı irdelenmiştir. Dolayısıyla bu dönemin felsefi eğilimi bir yaşam felsefesi sunmaktadır ve insan da bu bağlamda ele alınır. Stoacılar, insan tabiatına vurgu yapmış ve buna yeni bir anlam yüklemişlerdir. İnsan hayatının temel amacı ve bu amaca nasıl erişileceği, doğaya uygun hayatın mahiyeti ve bunun nasıl gerçekleştirileceği problemiyle paralel bir biçimde sorgulanmıştır. Ortaçağ döneminin insan anlayışına bakılacak olursa, özellikle bu dönemin önde gelen isimlerinden Augustinus'un yaklaşımları bağlamında insanın kendi bilincine ulaşabilmesi için kendi varlığının temelinde bulunan asıl gerçekliğin, yani Tanrı'nın bilincine ulaşması gerekmektedir. Dolayısıyla insan, bu üstün gerçekliği araştırmalıdır. Gerçekliğin kendisi Tanrı'dır ve insan da kendini araştırarak Tanrı'ya ulaşır. Rönesans Dönemi, Modern Dönem ve Çağdaş Dönem Montaigne'e göre insan, sabit kalan değil, her zaman değişim gösteren bir varlıktır. İnsanın kendi içine bakması gerektiğini düşünen Montaigne, bu bakışların hiçbirinde insanın kendini aynı bulamayacağını belirtir. Modern dönemin öncülerinden Francis Bacon'ın bilim ve bilgi anlayışı, onun insan anlayışını da biçimlendirmektedir. Ona göre bilim ve bilgi, insanın, bilimsel temelli ve iyi olarak nitelendirilebilecek hayat tarzına ulaşabilmesi için müracaat edeceği en etkili güçtür. Kant'ın insan anlayışına göre insan, kendi aklının koyduğu, herkes için geçerli olan ahlaki yasaya göre eylemde bulunmayı isteme imkânına sahip olan, doğal determinizmden sıyrılarak özgürlüğe ulaşabilen bir varlıktır. Karl Marx'ın insan anlayışı, sınıf ayrımları ve bu sınıflar arasındaki çatışmalara dayalı olarak ileri sürülmüştür. Ekonomi, toplumun, sınıfların ve insan ilişkilerinin temelinde bulunan maddi ögedir. Bu bağlamda insan, ekonomik sınıflar, çıkar çatışmaları, parasal birikim gibi kavramlarla ifade edilir. Nietzsche, insan gerçekliğini bütünsel olarak kendine problem edinmiştir. İnsan yapısının tüm unsurlarını, onun dinini, ahlâkını, sanatını, bilgisini, eğitimini ele alarak insanı bütün olarak değerlendirmeye ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Bunun sonucunda Nietzsche, sürü insanı ve özgür insan ya da yaratıcı/üst insan adında iki tip insan olduğunu ileri sürer.

GİRİŞ

Tarihin ne olduğuna, bu alana dair ne gibi sorular yöneltilebileceğine, tarihle ilgili temel problemlerin ne olduğuna ve bu alanın rasyonel bir biçimde nasıl temellendirilebileceğine yönelik felsefi analiz ve inşa etkinliklerinin tümü tarih felsefesi disipliniyi oluşturmaktadır. TARİH Tarih kavramı ele alındığı zaman iki temel anlam karşımıza çıkmaktadır. Öncelikli olarak tarih, bir disiplini, bir bilim dalını, bir araştırma etkinliğini ifade eder. Tüm sosyal bilimler, insanın kendini anlamasını, kendisiyle ve içinde yaşadığı toplumla ilgili sorunlara çözümler üretebilmesini amaçlar. Bir disiplin olarak tarih de bunu gerçekleştirebilmek için en önemli etkinliklerden biridir. İnsana, insanın geçmişine dair bir araştırmadır. Tarih kavramının bir diğer temel anlamı, tüm insanlığın yaşam süreci, geçmişi, tecrübe ettiği olaylar bütünüdür. Bu anlamıyla tarih, insanlığın geçmişten getirdiği yaşam tecrübesinin bizzat kendisini ifade etmektedir. Böylece tarih, hem insanlığın yaşam öyküsünü inceleyen disipline hem de bizzat bu yaşam öyküsüne verilen addır.

TARİH FELSEFESİ VE TEMEL PROBLEMLERİ

İlk anlamıyla tarih felsefesi, tarih disiplininin etkinliğini ele alıp irdeler. Tarih, insanlığın geçmişini inceleyerek analizler gerçekleştirip bununla ilgili bilgiler sunmayı amaçlar. Tarih biliminin felsefi bir biçimde irdelenmesi, bu etkinliğin en iyi şekilde gerçekleştirilmesine yönelik sorgulamaları içerir. Tarih biliminin yöntemi ne olmalıdır? Bir tarihinin tarih araştırmasındaki tutumu nasıl olmalıdır? Yapılan tarih araştırmaları ne kadar nesnelidir? Kültürel arka plân tarih araştırmalarını ne oranda etkiler? gibi sorular, tarih biliminin nasıl daha iyi ve saha sağlıklı iş göreceğine dair sorulardır. Bu bağlamda felsefe, tarih bilimini eleştirel ve sorgulayıcı bir bakışla ele almaktadır. Tarih kavramının diğer tanımı bağlamında ise tarih felsefesi, tarihin, tarihsel akışın bizzat kendini ele alır. Buna göre insanlık tarihi genel anlamda felsefi sorgulamaya tabi tutularak anlamlandırılmaya ve açıklanmaya çalışılır. Tarih birbirinden bağımsız bir olaylar çokluğu mudur? Geri plânda tarihi yöneten yasalar var mıdır? Tarihin bir hedefi, insanlığın ulaşmaya çalıştığı bir amaç var mıdır? Tarihin bir sonu var mıdır? Tarihteki tüm olayların birbiriyle ilişkisini kurabilecek genel bir ilkedden bahsedilebilir mi? Tarih döngüsel bir süreç midir, yoksa tarihte her zaman bir ilerlemenin olduğu söylenebilir mi? türünden sorular, tarihsel alanı genel olarak felsefi bir biçimde anlama çabasını ifade eder.

DÖNGÜSEL TARİH

Döngüsel tarih anlayışı, tarihin, tekrar eden süreçlerin bir toplamı olduğunu savunur. Buna göre tarih, kendi içinde sürekli tekrar edip durur. Toplumlar aynı aşamalardan geçerek tekrar başa dönerler. Bu da döngüsel bir süreci ifade eder. İbn Haldun'un Tarih Felsefesi İbn Haldun'a göre insanlar topluluklar hâlinde yaşarlar. Bunun neticesinde de onlar, birbirleriyle yardımlaşarak dayanışmaya girerler. Bu yardımlaşma ve dayanışma sayesinde de içinde yaşadıkları dünya üzerinde kontrol kurarlar. Aynı zamanda insanlar, yaşamlarını sürdürebilmek için çeşitli araçlar, aletler, kıyafetler yaparlar. İnsanların bu şekilde toplum kurmalarını, birbirleriyle yardımlaşmalarını ve yaşamlarını sürdürmek için çeşitli şeyler üretmelerini İbn Haldun, umran adını verdiği bir kavramla sembolize eder. İbn Haldun, döngüsel tarih yaklaşımının önde gelen isimlerindedir. O, toplumları canlı bir varlık olarak değerlendirir. Tüm toplumlar, tıpkı birer canlı varlık gibi doğum, büyüme, gelişme ve ölme gibi aşamalardan geçer. Her bir toplumun çözülüp dağılması belli evrelerden geçtikten sonra gerçekleşir. Toplumların bu şekilde aşamalı bir gelişim göstererek son bulmaları, onlar için kaçınılmaz bir döngüyü ifade eder. Giambattista Vico'nun Tarih Felsefesi Vico, tarihsel sürecin işleyiş yasasını tespit etmeye çalışır. Bunun için o, bir yeni bilim ileri sürmüştür. Ona göre tarih disiplini, araştırmalarını eğer tarihin işleyiş yasasına göre yürütürse, bu disiplin bilimsellik özelliğine sahip olur ve tarih bilimine dönüşür. Vico da tıpkı İbn Haldun gibi toplumların doğduğunu, büyüdüğünü, geliştiğini ve çöktüğünü ileri sürer. Tarihsel süreçte öncelikli olarak gereksinimlerini karşılama, daha sonra faydayı gözetme ve sonrasında da lüks olanı arzulama söz konusudur. Böylece insanların, giderek lükse yönelmeleri sonucu kendi özlere zarar görmektedir. Bunun neticesinde de insanlar, ahlâksız bir hâl alırlar. İnsanlığın zaman içinde geçirmiş olduğu değişime göre yönetim biçimlerinde de değişiklik olur. İlk önce bir kişinin bir başkasına itaat ettirilmesiyle kanunun otoritesi söz konusudur. Daha sonra aristokrasiye dayalı yönetim tarzları ortaya çıkar. Sonrasında halk özgürlüğü ve ondan sonra da monarşiler meydana gelir, fakat sonunda bu monarşiler de yıkılır. Tarihsel süreç böylesi bir döngü içinde işler.

İLERLEMELERİ TARİH

Dünya üzerinde zaman içinde bilimsel açıdan önemli gelişmeler olmuştur. Bilimsel gelişmelere bağlı olarak insanların toplumsal yaşamında da ciddi gelişmelerin olması, toplumsal alanda ilerlemenin gerçekleşmesine sebep olmuştur. Bu da tarihsel sürecin ilerleme içinde olduğu, ilerlemenin, bu süreci yöneten temel yasa olduğu düşüncesine yol açmıştır. Aziz Augustinus'un Tarih Felsefesi Augustinus'un tarih yaklaşımı, Hıristiyan teolojisinin izlerini taşımaktadır. Buna göre bütün varlığın yaratıcısı Tanrı olduğu için zamanı da Tanrı yaratmıştır. Tanrı tarafından yaratılmış olan zamanın başlangıcı ve sonu bellidir. Söz konusu süreç içinde herhangi bir döngüsellik söz konusu değildir, tekerrür bulunmaz. Dolayısıyla bu süreç, tek seferlik meydana gelir. Augustinus'a göre tarihsel süreç İlk Günah'la başlar, kıyametle son bulur. Tarihsel süreci bu şekilde ifade eden Augustinus'a göre insanın temel bir amacı vardır. Bu amaç ise Tanrı devletine yükselebilmeyi sağlayacak kurtuluşa erişmedir. Bunun için Tanrı devletiyle uyumlu bir yaşam sergilemek, dini kurumlara yönelmek, Tanrı'nın kurallarına göre yaşamak gerekir. Immanuel Kant'ın Tarih Felsefesi Kant açısından insanı insan yapan esas boyut, onun ahlaki boyutudur. Her ne kadar insanın maddi yönü bulunsu da onu insan olarak ayıran nitelik, onun ahlaki bir varlık olmasıdır. Ahlaki bir varlık olmak demek de ahlaki yükümlülük sahibi olmak, bu doğrultuda yükümlülüğünü yerine getirmektir. Tarihteki ilerleme yasası da esasında ahlaki bir yükümlülüğü ifade eder. Buna göre insanlık, ahlaki olarak kendini yetkinleştirmelidir. İnsanlık temel hedefine ulaşmak için elinden geleni yapmalıdır. Bu doğrultuda özgürlük hedefine ulaşmak için kendini insan olmak bakımından geliştirmeli, ilerlemelidir.

ANLAMACI TARİH

Anlamacı tarih anlayışı, döngüsel ve ilerlemeci tarih anlayışlarının karşısında, eleştirel bir konumda bulunur. Bu yaklaşımda özellikle döngüsel tarihin ve ilerlemeci tarihin temel kabulü olan yasalılık durumu eleştirilir. Johann Gottfried Herder'in Tarih Felsefesi Herder, özellikle tarihte ilerleme anlayışına karşı çıkmıştır. Ona göre tarihin geri plânında onu yöneten böylesi bir yasa söz konusu değildir, olsa bile bilinemez. Her bir toplum kendi farklılığı ve özgünlüğüyle, yaşamış olduğu dönem koşulları çerçevesinde ele alınmalıdır. Herder açısından tarihsel sürecin temelindeki Tanrısal yasa, zaman içinde meydana gelen değişimlere uygunluk göstermektedir. Böylece tarihsel süreç anlamlandırılacağı ve açıklanacağı zaman tüm tarihsel dönemlerin kendi nitelikleri ve tüm toplumların kendi özgün yönleriyle ele alınması gerekir. Bunun için de farklılıklar ve tikellikler arasındaki uyumu anlama ve yorumlama esastır.

GİRİŞ

Kuralların toplum için yaşamsal öneme sahip olması kural koyan farklı kurumların oluşumunu da kaçınılmaz kılmıştır. Bir toplumda, o toplumdaki düzeni sağlamak, huzuru temin etmek ve hatta daha ileri düzeyde ele alındığında, bireysel ve toplumsal boyutta mutluluğa ulaşmak için kural koyan ve koyduğu kuralı takip etme iddiasında olan temelde üç kurum bulunmaktadır. Bunlar, ahlak, din ve hukuktur. Bir ilkenin kural haline gelmesi, o ilkenin arkasında bir yaptırımın olup olmadığına bağlıdır. Adı geçen üç kurum da vazettiği ilkelerin uygulanıp uygulanmaması durumuna göre yaptırım öngörmektedir. Yani her üç kurumun da ihlal durumunda yaptırımları söz konusudur. Ahlakın yaptırımı, vicdan ayrı bir inceleme konusu olarak bir yana bırakılırsa, genellikle toplumun takibi altındadır. Dinin yaptırımı ise daha çok ertelenmiş bir yaptırımdır. Dinler, bu dünyada yapılanların öteki dünyada bir karşılığının olacağını bildirerek yaptırımı ertelemişlerdir. Hukukun yaptırımı ise somut, elle tutulur gözle görülür bir nitelik taşımakla birlikte, ertelenmiş de değildir. Hukuk kurallarının arkasında bizatihi devlet otoritesi bulunmaktadır.

FELSEFE VE HUKUK

Hukuk felsefesi, felsefe açısından ele alındığında felsefenin bir alt çalışma alanı, hukuk açısından ele alındığında ise bugün artık müstakil bir çalışma alanı olarak öne çıkmaktadır. Bilindiği gibi felsefe temelde üç ana problemle ilgilenmektedir. Bunlar: Ontoloji, epistemoloji ve aksiyolojidir. Yani varlık, bilgi ve değer alanı. Hukuk felsefesi etik, estetik, politika, eğitim ve din ile birlikte aksiyolojinin altında yer almaktadır. Hukuk Felsefesinin Özgünlüğü Sorunu Hukuk felsefesi, felsefenin bir alt alanı iken, gelişmiş ülkelerin tamamına yakınında hukuk fakültelerinin bünyesinde yer almaktadır. Siyaset felsefesi ve ahlak felsefesiyle ve daha az ölçüde felsefenin diğer birçok alanıyla ciddi ölçüde örtüşmekle birlikte çok sayıda ayırt edici konu ve ilgiye hitap etmektedir. Bunun en izah edilebilir nedeni, hukukun mantığının açıklanabilmesi ve hukuki argümantasyonların felsefenin diğer alanlarına (örneğin epistemolojiye) olan ihtiyacıdır. Öte yandan haksız fiiller ve ceza hukukunda öne çıkan illiyet (nedensellik bağı) problemleri çerçevesinde hukukçuların çalışmaları, metafizikle ilgilenen felsefecilerin ortaya koyduğu sonuçları ciddi ölçüde etkileyecek oranda yeniden yapılandırılabilmiştir. Hukuk (Kavramsal Analiz) Hukuk felsefesinin ana konusunu hukuk olgusu oluşturmaktadır. Hukuk bilimi, hukukla ilgili olgu ve olayları inceleyip ve sistematize ederken, hukuk felsefesi sayısız kuralların bütününe genel anlamda ele alıp analizler, sentezler ve genellemeler yaparak ideal olana ulaşma çabası gütmektedir. Bu çerçevede hukuk felsefesinin kavram analizi yapması işin doğası gereğidir. Hak kavramı Hak sözcüğü dilimizde adalet, adaletin gerektirdiği ve birine tahsis ettiği şey, emek, pay, ücret, gerçek gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Ayrıca hak etmek, dava veya iddiasını doğrulamak anlamında hak vermek, bir şeyde pay sahibi olmak veya iddiası doğru olmak anlamında hakkı olmak gibi kullanımlar da yine dilimizde mevcuttur. Hukuk kavramı Hukuk kavramı, insanların doğuştan sahip oldukları veya sonradan belirlenmiş hakları ve onları koruyacağı kabul edilmiş kurum ve kuralları ifade etmektedir. Adalet kavramı Adalet, hukuk açısından herkesin hak ettiğini elde etmesi veya hak ettiğine maruz kalması neticesinde oluşan sonuç olarak tanımlanabilir. Adaleti kanun açısından ise cari kanuna uygun şekilde verilen karar olarak tanımlamak mümkündür. Başka bir şekilde tanımlamak gerekirse de adalet, mağdurun içini rahatlatan uygulamadır, denilebilir. Kanun kavramı Kanun, her bir bireyin haklarını tek tek ve/veya kamunun haklarını korumak amacıyla, dağıtıcı adaletin ilkelerini devletin kayıt altına alması ve kayıt altına alınmış olan bu ilkelerin arkasına yaptırımlar koymasıyla denkleştirici adaleti sağlamak için oluşturduğu kuraldır. Hukuk ve kanun Hukuk kavramı, kanundan farklı olarak daha çok belli bir incelemenin konusunu oluşturabildiği gibi, kanunların yapılmasının bilimsel ve mantıksal veya metafizik arka planını oluşturan bir temel de sayılabilir. Hukuk kavramsal analiz, toplum iradesi, bireyin iradesi, özgürlük, sorumluluk, zorunluluk, teleolojik değerlendirme, düzen, huzur vb konuları içeren teorik alan iken, hukuk kuralı bütün bu değerlendirmelerin sonucunda uygulanmak üzere ortaya konulan ilkelerdir. Yani hukuk teorisi, hukuk kuralı ise pratiktir. HUKUK FELSEFESİ EKOLLERİ Doğal Hukuk Ekolü İnsanın, doğal olarak (doğuştan) belli haklara sahip olup olmadığı veya eğer sahipse hangi haklara sahip olduğu konusundaki tartışmalar, Antik Yunan düşüncesine kadar geri götürülebilecek tartışmalardır. Aslında etik tartışmalar olarak başlayan konu, daha sonra hukuki boyut kazanmıştır. İnsanlar için gerçekten neyin iyi olduğu ile pratik makuliyetin ne olduğu tartışması, önemli bir tartışmadır. Örneğin “her insan özgür doğar” ilkesi, özgürlüğün doğuştan bir hak olduğunu ifade etmektedir. Ancak insanlık tarihi

boyunca kölelik kurumunun varlığı veya kölenin çocuğunun da köle olarak doğması, diğer insanlar tarafından yadırganmamış, bunun bir hak olduğu veya bu hakka doğuştan sahip olunduğu konusunda bir bilinç çoğu zaman gelişmemiştir. Doğal hukuk, siyasi hak ve ödevleri bir toplum sözleşmesinin varlığıyla belirleyen doktrinlere de kaynaklık etmiştir. Buna göre toplumdaki herkes, belli hakları garanti altına almak için bazı yetkilerini kullanmaktan ve özgürlüklerinin bir kısmından vazgeçerek aralarında gizli bir sözleşmeye dayanarak siyasal otoriteyi oluşturmuştur. Dini Hukuk Ekolü Dini kurallar zaman zaman yalnızca ahlak kuralları olarak anlaşılıp uygulansa da tarihin bazı dönemlerinde hukuk kuralları olarak da kabul edilip uygulanmışlardır. Bu durum, semavi büyük dinleri kabul eden toplumların hepsi için geçerlidir. Tanrı tarafından gönderilen kuralların, hukuk kuralı olarak kabul edilmesi durumunda veya kabul edildiği dönemlerde, bu kuralların iyiliği-kötülüğü tartışılmamıştır. İnsanın iyiliğini isteyen Tanrının gönderdiği kurallar, mutlak olarak iyi kabul edilmiştir. Bu kurallar insan iradesinin üstünde olduğu için, insan aklı veya iradesi bu kurallar karşısında ya yoktur veya ikincil konumdadır. İnsan aklının fonksiyonu yalnızca bu kuralları anlamak ve uygulamak içindir. Pozitif hukuk ve Hukuki Pozitivizm Pozitif hukuk Devletin oluşturduğu ve yürürlüğe koyduğu hukuka pozitif hukuk denmektedir. Devlet tarafından oluşturulan bu pozitif hukukun temelinde hangi ölçü veya otoritenin olduğuna göre, bu kuralların ele alınması mümkündür. Pozitif hukuk kuralları gücünün iradesinden doğmuş olabileceği gibi, tanrının veya milletin iradesinden de doğmuş olabilir. Burada normu oluşturan en yüksek egemenlik sahibinin kim olduğu, hukuk kurallarının oluşmasında önemli olmakla birlikte, devletin bu kuralların ihlali durumunda yaptırımlar belirlemesi ve koyduğu kuralların uygulanıp uygulanmadığını takip etmesi durumu, kuralların pozitif hukuk olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceğini belirlemektedir. Hukuki pozitivizm Hukuki pozitivizm, genel olarak, herhangi bir kanunun geçerliliğinin objektif olarak doğrulanabilir bir kaynağa kadar takip edilebilir olması gerektiğini savunmaktadır.

Hukuki pozitivistler bazı konularda birbirlerinden farklı düşünceler de temelde savundukları ortak düşünce şudur: Hukukun olması gerektiği düşünülen ahlaki içeriği ile yasalaşmış hali birbirinden ayrı tutulmalıdır. Yani olması gerekenle olan arasında açık bir ayırım söz konusudur.

HUKUKİ YAPTIRIMLAR

Hukukun yaptırımları, ahlaktan farklı olarak maddidir ve cebre dayalıdır. Yaptırımın maddi olma durumu yalnızca uygulanma noktasında değil, caydırma açısından da önemlidir. Caydırma ise sadece kuralı ihlal edeni değil, cezayı göreni, bileni ve duyanı da içermektedir. Hukuki yaptırım, cari olan bir hukuk kuralının ihlali durumunda, kanunun öngördüğü sonuçtur. Hukukta yaptırımın amacı ise kural ihlali yüzünden ortaya çıkan zararı telafi etmektir. Hukukun yaptırımlarını kısaca aşağıdaki gibi belirlemek mümkündür. Ceza Ceza, bir hukuk kuralının ihlali durumunda ihlal edene verilen sıkıntı, üzüntü veya acı verici işlemdir. Bu işlem kural ihlali yapanın yaşamına, malına, özgürlüğüne veya onuruna karşı olabilir. Buradaki amaç, kural ihlalinin bir daha yapılmasını önlemektir. Bu açıdan bakıldığında ceza ihlal edeni, ihlali bileni veya her ikisini birden hedeflemektedir. Ölüm cezası Ölüm cezasının amacı bir yandan kural ihlali yapanın, bir daha ihlal yapmasını sonsuza dek engellemek öte yandan aynı ihlali diğer insanların yapmalarını önlemeye yönelik olarak onları caydırmaktır. Hapis cezası Hapis cezası kural ihlali yapanın özgürlüğünü ya tamamen ya da geçici olarak elinden almaktır. Para cezası Para cezası da yine ihlal edeni cezalandırmayı ve ayrıca hem ihlal edeni hem de diğer insanları ihlalden caydırmayı amaçlamaktadır. Sosyal hizmet cezası Hâkimin takdirine bağlı olarak suçlunun, özellikle başka insanların hizmet aldığı bir alanda geçici bir süre çalışmaya, hizmet etmeye mecbur tutulmasıdır. Tazminat Tazminat, maddi ve manevi olma üzere ikiye ayrılır. Birinin kanuna aykırı davranarak sebep olduğu zararın kendisine ödettirilmesine maddi, kural ihlali nedeniyle sebep olunan üzüntü, sıkıntı ve psikolojik travmalar karşılığında takdir edilen maddi karşılığa da manevi tazminat denmektedir. Cebri İcra Borcunu veya borçlunun ödememesi durumunda kefil olduğu bedeli ödemeyen kişinin borcunu ödemeye mecbur bırakılmasıdır. Hükümsüzlük (Geçersizlik) Hukuka konu olacak bir işlemin, kanunun öngördüğü şekilde yapılmaması durumunda o işlemin hukuk tarafından geçersiz sayılmasıdır. İdari İşlemlerde İptal Cari kanun veya yönetmeliklere aykırı olarak yapılan idari bir işlem sonrasında, menfaatleri zarar görenlerin talepleriyle işlemin iptal edilmesidir. Müsadere Bir hukuki kuralı ihlal ederken kullanılan her türlü maddi araca veya ihlal sonrasında ihlal edenlerin, ihlal vasıtasıyla elde ettikleri her türlü maddi menfaate el konulması ve devlet hazinesine aktarılmasıdır.